En gräns för filmcensuren

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2014

KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

1993:39

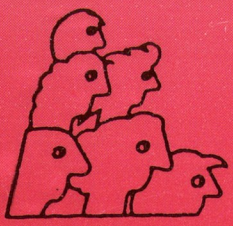

Delbetänkande från Våldsskildringsrådet

En gräns för filmcensuren

SOU

1993:39

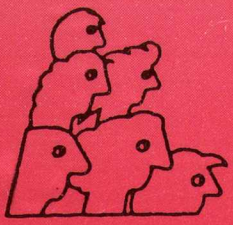

Delbetänkande från
Våldsskildringsrådet

Ref KB Occ

61

Statens offentliga utredningar
1993:39
Kulturdepartementet

En gräns för filmcensuren

Delbetänkande från Våldsskildringsrådet
Stockholm 1993

SOU och Ds kan köpas från Allmänna Förlaget som ingår i C E Fritzes AB. Allmänna Förlaget ombesörjer också, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor, remissutsändningar av SOU och Ds.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

REGERINGSKANSLIETS
OFFSETCENTRAL
Stockholm 1993

ISBN 91-38-13347-4
ISSN 0375-250X

Rättelseblad

I tabellen på sid. 29
Nordiska åldersgränser för biografer
saknas uppgift om att Finland och Norge har en 18-årsgräns.

Till kulturminister Birgit Friggebo

Den 21 juni 1990 bemyndigade regeringen chefen för utbildningsdepartementet att tillkalla ett råd (U 1990:03) med uppgift att samordna verksamhet mot skadliga våldsskildringar i rörliga bilder. Samtidigt fastställdes direktiv (Dir. 1990:40) för rådet.

Som *ledamöter* tillkallades riksdagsledamoten Ulla Pettersson (s), ordförande, avdelningsdirektören på Brottsförebyggande Rådet Lars Alexandersson, direktören på Arkivet för Ljud och Bild Sven Allerstrand, direktören på Statens Biografbyrå Gunnel Arrbäck, avdelningschefen på Filminstitutet Jan-Erik Billinger, kanslichefen på Barnmiljörådet Gunilla Bodin, leg. psykologen vid Stockholms läns landstings psykiska barn- och ungdomsvård Inga Gustafsson, ordföranden för Riksförbundet Hem och Skola Christina Linderholm, numera även riksdagsledamot (c), informationssekreteraren vid Statens Ungdomsråd Sara Bengtzon, direktören vid Socialstyrelsen Monika Wikman samt skolrådet vid dåvarande Skolöverstyrelsen Lennart Teveborg, numera generaldirektör för Statens Institut för Handikappfrågor i skolan.

Genom beslut den 31 mars 1991 entledigades Bengtzon och ersattes av kanslichefen vid Statens Ungdomsråd Erik Nilsson. Genom beslut den 9 juni 1992 entledigades Wikman och ersattes av pressekreteraren vid Socialstyrelsen Merike Palm.

Till *sakkunniga* i rådet förordnades departementssekreteraren i utbildningsdepartementet, numera vid kulturdepartementet, Jens Cavallin och departementssekreteraren i Civildepartementet Kent Ivarsson, numera kansliråd i samma departement.

Genom beslut den 1 maj 1991 förordnades som *experter* i rådet fil. lic. Cecilia von Feilitzen och byrådirektören vid Kabelnämnden Karin Stigbrand. Genom beslut den 25 januari 1993 förordnades hovrättsassessorn vid kulturdepartementet Lena Hjelmtorp som expert i rådet.

Genom beslut den 1 juli 1990 förordnades departementssekreteraren Richard Lagercrantz som huvudsekreterare i rådet och stf. direktören i kabel- och närradionämnderna Olle Palmborg som sekreterare.

Rådet har antagit namnet Våldsskildringsrådet.

I rådets uppdrag har bl.a. ingått att överväga om det är lämpligt att förändra de nu gällande åldersgränserna eller att införa nya, t.ex. en 18-årsgräns. Rådet har fullgjort denna del av sitt uppdrag och ber härmed att få överlämna resultatet.

Stockholm i maj 1993

Ulla Pettersson

Lars Alexandersson *Sven Allerstrand* *Gunnel Arrbäck*

Jan-Erik Billinger *Gunilla Bodin* *Inga Gustafsson*

Christina Linderholm *Erik Nilsson* *Merike Palm*

Lennart Teveborg

/Richard Lagercrantz

Olle Palmborg

Innehåll

Sammanfattning 7
Författningsförslag 9
1 Gällande rätt m.m. 21
2 Censur- och åldersregler i andra länder 27
3 Barns och ungdomars användning av bildmedierna 33
4 Bildvåldets effekter 37
5 Har medievåldet blivit värre? 41
6 Försöksverksamhet med 18-årsgräns 45
7 Åldersregler och opinionen 49
8 Sammanställning av rådets utgångspunkter 53
9 Överväganden och förslag 57
10 Upprättade lagförslag 63
11 Specialmotivering 65

Reservation av ledamoten Gunilla Bodin 75
Särskilda yttranden
1 Av ledamöterna Christina Linderholm och Ulla Pettersson 79
2 Av ledamöterna Sven Allerstrand, Gunnel Arrbäck, Jan-Erik Billinger och Erik Nilsson 81

Bilagor
Bilaga 1 Våldsskildringsrådets direktiv 85
Bilaga 2 Skrivelse från Nordiska Ministerrådet m m 91
Bilaga 3 Om påverkan av medievåldet, Cecilia von Feilitzen 97
Bilaga 4 Våldsskildringsrådets tidigare skrifter 109

Sammanfattning

Våldsskildringsrådet har bl.a. haft i uppdrag (*bilaga 1*) att överväga om det är lämpligt att förändra de nu gällande åldersgränserna för offentlig visning av film eller att införa nya, t.ex. en 18-årsgräns. Rådet har även haft i uppdrag att beakta ett tidigare, av de nordiska censurcheferna, framlagt förslag (*bilaga 2*) om en nordisk harmonisering av åldersgränserna.

Betänkandet inleds med en redogörelse för de ålders- och censurregler som gäller på området. Reglerna sätts därefter in i ett nordiskt perspektiv och några utblickar görs även mot andra länder.

I det tredje och fjärde avsnittet, som är grunden för rådets överväganden och förslag, berättas om vad forskningen för närvarande vet om barn och ungdomars mediebeteende och om effekterna av medievåldet.

I avsnitt fem redovisas några "vanliga" uppfattningar om hur våldet i de rörliga medierna utvecklats.

I avsnitt sex redogörs för en försöksverksamhet som Statens biografbyrå genomfört på Våldsskildringsrådets uppdrag med en 18-årsgräns.

I avsnitt sju redogörs för hur de nuvarande åldersgränserna fungerat och hur olika grupper ser på en eventuell 18-årsgräns.

I avsnitt åtta sammanfattas de nämnda utgångspunkterna. Rådets överväganden och förslag läggs fram i det nionde avsnittet.

Rådet förordar att de nuvarande åldersgränserna för filmvisning på biografer får finnas kvar oförändrade och att ytterligare en gräns vid 18 år införs. Rådet föreslår samtidigt att vuxencensuren tas bort. Biografbyrån skall inte längre kunna klippa i filmer eller totalförbjuda dem. Den obligatoriska förhandsgranskningen på Biografbyrån bör dock finnas kvar för de filmer och videogram som skall visas offentligt för dem som är under 18 år. Om en film inte lämnas in för granskning skall den automatiskt få en 18-årsgräns. Det förordade systemet är detsamma som i Danmark, med den skillnaden att den högsta åldersgränsen där är 16 år.

De nuvarande möjligheterna att ingripa i efterhand mot filmer som överskrider de yttrandefrihetsrättsliga gränserna bör enligt rådets mening vara oförändrade.

Rådets har valt att inte föreslå om den nya åldersgränsen vid 18 år skall vara tvingande eller rekommenderad. Rådet diskuterar enbart för- och nackdelar som följer av dessa två alternativ.

Ledamoten Gunilla Bodin reserverar sig. Hon förordar att dagens regler om censur och åldersgränser behålls oförändrade.

Ledamöterna Christina Linderholm och Ulla Pettersson deklarerar i ett särskilt yttrande att de anser att tvingande åldersgränser är en förutsättning för vuxencensurens avskaffande.

Ledamöterna Sven Allerstrand, Gunnel Arrbäck, Jan-Erik Billinger och Erik Nilsson förordar i ett särskilt yttrande att den obligatoriska förhandsgranskningen även i fortsättningen bör omfatta samtliga filmer och videogram som skall visas offentligt. De förordar också en uppmjukning av nuvarande 15-årsgränsen, med innebörd att barn och ungdomar som fyllt 11 år inte skall hindras tillträde till en sådan film men att den uttryckligen skall avrådas för dem som är under 15 år. Dessutom förordar de att 18-årsgränsen skall vara rekommenderad, med innebörd att ungdomar som fyllt 15 år inte skall hindras tillträde men att filmen uttryckligen avråds för dem som är under 18 år.

Rådet har tidigare publicerat en översikt av de censur- och åldersregler som finns i de nordiska länderna samt i ett antal andra länder ("Kontroll, granskning och censur av film", Våldsskildringsrådets skriftserie nr 6). Många hänvisningar görs i betänkandet till detta arbete. Rapporten benämns kartläggningen. En förteckning över rådets skrifter lämnas i *bilaga 4*.

Rådet har fortlöpande berättat om sitt arbete i informationsbladet Flödet. Där framgår bl.a. att rådet under sitt drygt tvåårigа arbete byggt upp ett kontaktnät med föräldrar, lärare och andra vuxna som engagerat sig i frågorna. Många hänvisningar görs också till dessa kontakter.

Författningsförslag

Förslag vid tvingande artonårsgräns

1 Förslag till Lag om ändring i yttrandefrihetsgrundlagen

Härigenom föreskrivs att 3 kap. 11 § och 7 kap. 5 § yttrandefrihetsgrundlagen skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	3 kap. 11 §
Utan hinder av denna grundlag gäller det som föreskrivs i lag för det fall att någon i förvärvssyfte till *den som är under femton år* lämnar ut filmer med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur.	Utan hinder av denna grundlag gäller det som föreskrivs i lag för det fall att någon i förvärvssyfte till *barn eller ungdom* lämnar ut filmer med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur.
	7 kap. 5 §
Genom lag får föreskrivas om särskild tillsyn över att yttrandefriheten i filmer inte missbrukas genom olaga våldsskildring och att över att filmer med våld eller hot om våld inte i förvärvssyfte sprids till *den som är under femton år*. Därvid får föreskrivas om befogenhet för en tillsynsmyndighet att tillfälligt ta	Genom lag får föreskrivas om särskild tillsyn över att yttrandefriheten i filmer inte missbrukas genom olaga våldsskildring och att över att filmer med våld eller hot om våld inte i förvärvssyfte sprids till *barn eller ungdom*. Därvid får föreskrivas om befogenhet för en tillsynsmyndighet att tillfälligt ta hand om ett

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
hand om ett exemplar av en film som kan antas innehålla en framställning som innefattar olaga våldsskildring.	exemplar av en film som kan antas innehålla en framställning som innefattar olaga våldsskildring.

Denna lag träder i kraft den

2 Förslag till Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 10 b och 10 c §§ brottsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	16 kap.
	10 b §
Den som i stillbild eller i en film, ett videogram, ett televisionsprogram eller andra rörliga bilder skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.	
Sprider någon av oaktsamhet en skildring som avses i första stycket och sker spridningen i yrkesmässig verksamhet eller eljest i förvärvssyfte, döms såsom i första stycket sägs.	
Första och andra styckena gäller inte filmer eller videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning. De gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en film eller *ett* videogram *som har godkänts av biografbyrån.* Vidare gäller första och andra styckena inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.	Första och andra styckena gäller inte filmer eller videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning *för någon åldersgrupp av barn eller ungdom under arton år.* De gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en *sådan* film eller videogram. Vidare gäller första och andra styckena inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.
Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå, skall inte dömas till ansvar enligt första eller andra stycket för spridning av upptagningen. Detta gäller dock inte om intyget var	Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett video-gram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå *för någon åldersgrupp av barn eller ungdom under arton år,* skall inte dömas till ansvar enligt första eller andra stycket för spridning

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
oriktigt och den som har spritt upptagningen har insett eller bort inse detta.	av upptagningen. Detta gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har spritt upptagningen har insett eller bort inse detta.
	10 c §
Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till den som är under femton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur döms för otillåten utlämning av film eller videogram till böter eller fängelse i högst sex månader.	Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till den som är under femton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur döms för otillåten utlämning av film eller videogram till böter eller fängelse i högst sex månader. *Detsamma gäller den som till någon som fyllt femton år men inte arton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger grovt våld eller hot om våld mot människor eller djur.*

Första stycket gäller inte filmer eller videogram som statens biografbyrå har godkänt för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år. Det gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en film eller et videogram som har godkänts av biografbyrån. Vidare gäller första stycket inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.

Nuvarande lydelse

Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år, skall inte dömas till ansvar enligt första stycket. Vad som har sagts nu gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har lämnat ut upptagningen har insett eller bort inse detta.

Denna lag träder i kraft den

Föreslagen lydelse

Har utlämnande av en film eller ett videogram av det slag som sägs i första stycket andra meningen skett till den som fyllt femton år men inte arton år, gäller inte första stycket om filmen eller videogrammet har godkänts av Statens biografbyrå för visning för ungdom som fyllt femton år.

Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av statens biografbyrå för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år *eller , vad gäller första stycket andra meningen, för ungdom som fyllt femton år* , skall inte dömas till ansvar enligt första stycket. Vad som har sagts nu gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har lämnat ut upptagningen har insett eller bort inse detta.

3 Förslag till Lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram

Härigenom föreskrivs att 1, 4, 6, 7 och 19 §§ lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 §
Framställningen i en film eller ett videogram skall vara granskad och godkänd av statens biografbyrå, innan den får visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning.	Framställningen i en film eller ett videogram skall vara granskad och godkänd av Statens biografbyrå, innan den får visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning *för barn eller ungdom under arton år.* *Ansökan om godkännande skall avse visning för en eller flera åldergrupper av barn eller ungdom. Kan inte biografbyrån godkänna visning för någon av de åldersgrupper som ansökan avser, skall ansökan avslås.* *Har biografbyrån avslagit en begäran att få visa en film eller ett videogram, får filmen eller videogrammet inte visas för barn eller ungdom under arton år vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning. Detsamma gäller film eller videogram som inte inlämnats till biografbyrån för granskning och godkännande.*
	4 §
Framställningen i en film eller ett videogram *eller en del därav* får inte godkännas för visning, om händelserna skildras på så-	Framställningen i en film eller ett videogram får inte godkännas för visning *för barn eller ungdom under arton år,* om händel-

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
dant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan *verka förråande.*	serna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan *vålla barn eller ungdom under arton år psykisk skada.*

Vid bedömningen skall särskilt beaktas om framställningen innehåller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, skildrar sexuellt våld eller tvång eller skildrar barn i pornografiska sammanhang.

Om biografbyrån har avslagit en begäran att visa viss film eller visst videogram för någon under arton år och framställningen innehåller sådana skildringar som avses i andra stycket, skall den som begärt granskningen särskilt underrättas om detta.

6 §

Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som inte har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §, om inte något annat följer av *andra* stycket.	Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en *granskad och godkänd* framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som inte har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §, om inte något annat följer av *tredje* stycket.

Om framställningen inte har godkänts av biografbyrån får tillträde endast medges den som har fyllt arton år.

Barn som inte fyllt sju år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Barn som fyllt sju år men inte elva år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
7 §	
Filmer eller videogram som har lämnats in för granskning skall återlämnas till den som har begärt granskningen.	
Om en framställning har godkänts delvis skall biografbyrån spela av de delar som inte har godkänts och bevara dessa avspelningar. Om framställningen är en film får dock biografbyrån i stället klippa av och bevara de delar som inte har godkänts.	
19 §	
Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet	Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet
1. vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning som inte omfattas av medgivande enligt 3 §, visar en framställning i film eller videogram som omfattas av granskningsplikt men inte har godkänts för visning,	*1.* bryter mot villkor enligt 3 §,
2. bryter mot villkor enligt 3 §,	*2* bryter mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning,
3. bryter mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning,	*3.* bryter mot 8 § om tillståndskort,
4. bryter mot 8 § om tillståndskort,	*4.* underlåter att fullgöra sin skyldighet enligt 17 §.
5. underlåter att fullgöra sin skyldighet enligt 17 §.	

Denna lag träder i kraft den

Förslag vid rekommenderad artonårsgräns

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram

Härigenom föreskrivs att 1, 4, 6, 7 och 19 §§ lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram skall ha följande lydelse.

1 §

Framställningen i en film eller ett videogram skall vara granskad och godkänd av *statens* biografbyrå, innan den får visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning.

Den som vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning vill visa en film eller ett videogram för den som är under arton år, skall inlämna filmen eller videogrammet till Statens biografbyrå för granskning och godkännande.

Ansökan om godkännande skall avse visning för en eller flera åldergrupper av barn eller ungdom. Kan inte biografbyrån godkänna visning för någon av de åldersgrupper som ansökan avser, skall ansökan avslås.

Godkännande skall innebära att filmen eller videogrammet tillåts visas för alla eller för den som fyllt sju år, elva år eller femton år.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Har biografbyrån avslagit en begäran att få visa en film eller ett videogram, får filmen eller videogrammet inte vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning visas för barn under femton år . Vid visningen av en sådan film eller sådant videogram skall ungdom som fyllt femton år men inte arton år avrådas från att se filmen. Detsamma gäller film eller videogram som inte inlämnats till biografbyrån för granskning och godkännande.

4 §

Framställningen i en film eller ett videogram *eller en del därav* får inte godkännas för visning, om händelserna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan verka förråande.

Framställningen i en film eller ett videogram får inte godkännas för visning, om händelserna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan *vålla barn eller ungdom under arton år psykisk skada.*

Vid bedömningen skall särskilt beaktas om framställningen innehåller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, skildrar sexuellt våld eller tvång eller skildrar barn i pornografiska sammanhang.

Om biografbyrån har avslagit en begäran att visa viss film eller visst videogram för någon under arton år och framställningen innehåller sådana skildringar som avses i andra stycket, skall den som begärt granskningen särskilt underrättas om detta.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
6 §	
Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som inte har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §, om inte något annat följer av andra stycket.	Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en *granskad och godkänd* framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som inte har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §, om inte något annat följer av *tredje* stycket. *Om framställningen inte har godkänts av biografbyrån får tillträde inte medges någon som inte har fyllt femton år. Ungdom som har fyllt femton men inte arton år skall dessutom avrådas från att se filmen eller videogrammet.*
Barn som inte fyllt sju år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Barn som fyllt sju år men inte elva år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.	
7 §	
Filmer eller videogram som har lämnats in för granskning skall återlämnas till den som har begärt granskningen. *Om en framställning har godkänts delvis skall biografbyrån spela av de delar som inte har godkänts och bevara dessa avspelningar. Om framställningen är en film får dock biografbyrån i stället klippa av och bevara de delar som inte har godkänts.*	Filmer eller videogram som har lämnats in för granskning skallåterlämnas till den som har begärt granskningen.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	19 §
Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet	Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet
1. vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning som inte omfattas av medgivande enligt 3 §, visar en framställning i film eller videogram som omfattas av granskningsplikt men inte har godkänts för visning,	*1.* bryter mot villkor enligt 3 §,
2. bryter mot villkor enligt 3 §,	*2.* bryter mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning,
3. bryter mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning,	*3. underlåter att utfärda rekommendationer enligt 6 § andra stycket,*
4. bryter mot 8 § om tillståndskort,	4. bryter mot 8 § om tillståndskort,
5. underlåter att fullgöra sin skyldighet enligt 17 §.	5. underlåter att fullgöra sin skyldighet enligt 17 §.

Denna lag träder i kraft den

1 Gällande rätt m.m.

Ålders- och censurreglerna

Yttrandefrihetsgrundlagen, som trädde i kraft den 1 januari 1992, fastslår att alla svenska medborgare har rätt att offentligen fritt uttrycka sina tankar, åsikter och känslor och i övrigt lämna vilka uppgifter som helst i de rörliga bildmedierna.

En kärnpunkt i lagen är förbudet mot förhandsgranskning – censur. Endast ett undantag har medgetts: förhandsgranskning av filmer eller videogram som är avsedda att visas offentligt.

Reglerna om filmcensuren finns i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram. Där står det att framställningen i en film eller ett videogram skall vara granskad och godkänd av Statens biografbyrå (filmcensuren) innan den får visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning.

Biografbyrån får, enligt lagen, inte godkänna en film för visning om händelserna i filmen skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan verka förråande. Vid den bedömningen skall särskilt beaktas om framställningen innehåller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, skildrar sexuellt våld eller tvång eller skildrar barn i pornografiska sammanhang.

När det gäller åldersgränserna anges att framställningen i en film (eller ett videogram) inte får godkännas för visning för barn under sju år, under elva år eller under femton år, om den kan vålla barn i den aktuella åldersgruppen psykisk skada.

Har en film fått någon av dessa åldersgränser får ett barn under den angivna åldern inte komma in på den offentliga föreställningen.

Dock får barn som inte fyllt sju år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Dessutom får barn som fyllt sju år men inte elva år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.

De senare är de s.k. ledsagarreglerna.

Otillåten utlämning

Ännu en inskränkning av de grundläggande rättigheterna anges i yttrandefrihetsgrundlagen. Det får i lag föreskrivas regler för otillåten utlämning av film till den som är under 15 år.

En sådan bestämmelse finns i 16 kap 10 c § brottsbalken. Den som i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte, till den som är under femton år, lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur kan dömas för otillåten utlämning av film eller videogram till böter eller fängelse i högst sex månader.

Bestämmelsen är en återspegling av den filmiska vuxengränsen vid 15 år på biograf. Om en 18-årsgräns införs kan en ändring också av denna bestämmelse bli aktuell. Vilket alltså i så fall kräver grundlagsändring.

Reglerna för TV-sändningar

Det finns inga censur- och åldersregler för övriga visningar av rörliga bilder. Den lagstiftning som finns – i radiolagen (1966:755), lagen (1991:2027) om kabelsändningar till allmänheten och lagen (1992:1356) om satellitsändningar av televisionsprogram till allmänheten – har dock likartade syften, fast metoderna att förverkliga dem är annorlunda.

Bestämmelserna i radiolagen är tillämpliga på programverksamheten för de programföretag som erhållit tillstånd att sända radioprogram, bl.a. Sveriges Television AB (kanal 1 och TV 2) och Nordisk Television AB (TV 4). I lagen anges att programverksamheten skall präglas av principen om den enskilda människans frihet och värdighet. Vidare föreskrivs att det i ett särskilt avtal med staten kan tas in vissa särskilt angivna skyldigheter för programföretaget. Detta har också gjorts.

I avtalen med staten har programföretagen förbundit sig att ta hänsyn till televisionens särskilda genomslagskraft när det gäller programmens ämnen och utformning samt tiden för sändning av dem.

Innebörden av detta är att de ansvariga för sändningarna förbundit sig att iaktta varsamhet med program som t.ex. innehåller våldsinslag eller sexuella framställningar.

Radionämnden har i sin praxis hittills tagit stor hänsyn till om sådana program sänds före eller efter kl 21.00 och om förvarning om skrämmande eller påträngande scener förekommit.

I kabellagen regleras förhållandena i s.k. trådsänd TV (kabel-TV). Reglerna gäller endast svenska sändningar, s.k. egensändningar, och endast när kabelnätet har viss storlek.

I fråga om våld och sex gäller följande. På talan av justitiekanslern kan domstol efter juryprövning meddela sändningsförbud för en tid av högst ett år om det i sändningarna vid upprepade tillfällen förekommit skildringar av sexuellt eller annat grovt våld, pornografi eller om utbudet varit ensidigt inriktat på våldsskildringar.

När det gäller innehållet i satellitsändningar från annat land – som skickas ut i kabel-TV – finns inga särskilda regler om innehållet i sådana sändningar.

Satellit–TV-lagen gäller för satellitsändningar från ett programföretag som har hemvist här i landet samt i vissa andra fall. Lagen innehåller bestämmelser bl. a. om att programföretagen vid sändningarna skall ta hänsyn till televisionens särskilda genomslagskraft och dess betydelse för den fria åsiktsbildningen. Vidare finns särskilda bestämmelser om mängden program av europeiskt och svenskt ursprung samt om reklam.

Satellit-TV-lagen har ännu ej – i avvaktan på EES-avtalet – trätt i kraft.

Vissa gemensamma bestämmelser

När det gäller överträdelser av de s.k. yttrandefrihetsrättsliga gränserna är reglerna för bilder – oavsett medium – desamma.

I 7 kap. 4 § tryckfrihetsförordningen anges de gärningar som skall anges som tryckfrihetsbrott, om de begås genom tryckt skrift och är straffbara enligt lag. Därvid anges bl.a. barnpornografibrott och olaga våldsskildring. Med det sistnämnda avses att någon i bild skild-

rar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden sprids, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

I 5 kap 1 § yttrandefrihetsgrundlagen anges att de nämnda tryckfrihetsbrotten skall anses som yttrandefrihetsbrott om de begås i ett radioprogram, en film eller en ljudupptagning och är straffbara enligt lag. Under samma förutsättning skall som yttrandefrihetsbrott anses även sådan olaga våldsskildring varigenom någon genom rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att framställningen sprids, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig.

Brottet olaga våldsskildring återfinns i 16 kap. 10 b § brottsbalken. Där stadgas att den som i stillbild eller i en film, ett videogram, ett televisionsprogram eller andra rörliga bilder skildrar sexuellt våld eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en spådan skildring.

Barnpornografibrottet anges i 16 kap. 10 a §. Straffet är där böter eller fängelse i högst sex månader. (Riksdagen har nyligen fattat beslut om en höjning av maximistraffet till 2 års fängelse – prop. 92/93:141, bet. 92/93:JuU16, rskr. 220.)

Såväl olaga våldsskildring som barnpornografibrott kan, enligt lagtexten, i vissa fall vara försvarlig "med hänsyn till omständigheterna". Med det avses t ex dokumentära eller konstnärliga skildringar.

Eftersom det handlar om yttrandefrihetsbrott är det Justitiekanslern (JK) som beslutar om förundersökning och åtal. Rättegången skall ske i yttrandefrihetsrättslig ordning – dvs. med särskild jury etc.

Om Statens Biografbyrå godkänt en film för offentlig visning kan JK dock inte senare inskrida och väcka åtal. Detsamma gäller om Biografbyrån godkänt en videofilm vid en frivillig granskning.

Internationella överenskommelser

Tidigare fanns det inte så stort behov av att via internationella överenskommelser reglera bildflödet över gränserna. När censur- och

åldersreglerna infördes visades rörliga bilder praktiskt taget bara på biografer. I och med videogrammens utbredning kom lagstiftningen om spridningsförbud och otillåten utlämning. När satellitkanalerna började växa fram – och allt övrigt bildflöde över gränserna – uppkom emellertid behovet av internationella överenskommelser.

År 1989 lade Europarådet fram en konvention om gränsöverskridande television. Där finns det en del regler om programmens utformning och innehåll. Det anges t.ex. att programinslag inte får vara sedlighetssårande eller innehålla pornografi eller på ett otillbörligt sätt skildra våld. Vissa bestämmelser handlar om inslag som kan skada barns eller ungdomars fysiska, mentala eller moraliska utveckling. Sådana inslag får inte sändas under den tid då barn brukar titta mycket på TV.

EG:s ministerråd har antagit direktivet om gränsöverskridande television (89/552/EEG). Reglerna om programinnehåll är ungefär desamma som i konventionen. I direktivet står att alla medlemsländerna skall vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att TV-sändningar från det egna landet inte inkluderar program som allvarligt kan skada den fysiska, mentala eller moraliska utvecklingen hos minderåriga, särskilt program som innehåller pornografi eller meningslöst våld. Svensk lagstiftning ansluter till detta EG-direktiv.

Tillämpningen av EG-direktivet kommer vid tvister att avgöras av EG-domstolen.

2 Censur- och åldersregler i andra länder

Regler till skydd

Praktiskt taget alla länder införde, i likhet med Sverige, tidigt olika typer av kontroller och begränsningar för offentlig visning av film. Skälet var det samma: den rörliga bilden ansågs ha en speciell förmåga att påverka sin publik.

De flesta länder införde såväl åldersgränser för ungdomar som möjligheter att censurera offentligt visade filmer för vuxna.

Möjligheten att totalförbjuda

I samtliga nordiska länder, utom i Danmark, kan i dag en film stoppas av censuren vid offentlig visning. Kriterierna för totalförbud är lite olika, men länderna har det gemensamt att det numera är sällan den här möjligheten utnyttjas.

Antalet totalförbjudna filmer år 1991

	Biograffilm	Videofilm
Danmark	-	-
Finland	1	3
Island	-	5
Norge	4	5
Sverige	2	-

De filmer som förbjöds i Finland var alla hårdpornografiska. På Island förbjöds inte en enda biograffilm, men däremot fem videofilmer. De var alla våldsfilmer. (Reglerna på Island föreskriver att en pornografisk film bara kan stoppas av domstol.) Norge var det land där flest filmer förbjöds. Det var främst grova våldsskildringar cen-

suren inskred mot. Endast en film – en videofilm – stoppades för att den ansågs innehålla en otillåten pornografisk skildring.

När det slutligen gäller Sverige kan nämnas att de båda förbjudna filmerna skulle ha tillåtits om det hade funnits en 18-årsgräns i landet (se forts).

Det mest påtagliga är alltså att det numera är mycket få filmer som stoppas. Sett över några år avtecknar sig dessutom se en utveckling mot allt färre förbud.

Samma utveckling är det i många andra länder i Europa, vilket bl.a. framgår av kartläggningen (Våldsskildringsrådets skriftserie nr 6 , se *bilaga 4*).

Klipp i filmer

När det gäller de nordiska censurmyndigheternas klipp-politik förefaller det vanligaste vara att myndigheterna försöker undvika en konfrontationslinje med branschen. De anstränger sig att så långt möjligt – ofta i dialog med motparten – åstadkomma en lämplig avvägning.

Censurmyndigheterna i Norge och Finland har t.ex. nästan helt upphört att själva klippa filmer. Det får i stället distributören göra. På Island har censuren inte ens den möjligheten.

Av följande sammanställning framgår i vilken utsträckning de olika ländernas censurmyndigheter klippt i filmer.

Antalet klippta filmer år 1991

	Biograffilmer	Videofilmer
Finland	10	7
Norge	8	7
Island	-	-
Sverige	15	36
Danmark	3	-

Klippen görs inte bara för att anpassa filmerna till det som anses lagligt. Många klipp – kanske flertalet – görs för att anpassa filmerna till vissa åldersgränser.

Vid en jämförelse mellan de nordiska länderna måste de olika åldersgränser som gäller hållas i minnet (se forts).

Den väsentligaste slutsatsen som kan dras av dessa uppgifter är emellertid att det klipps – bortsett från i Sverige – mycket lite numera. Också här kan dessutom en utveckling över tiden mot allt färre ingrepp konstateras.

Åldersregler

När det gäller samordning av de nordiska reglerna på området är det kanske framför allt åldersgränserna som avsetts.

I följande sammanställning visas de åldersgränser de nordiska länderna för närvarande har för offentligt visad film.

Nordiska åldersgränser för biografer

Ålder	Sv.	Dan.	Fin.	Nor.	Isl.
5				x	
6			x		
7	x	x			
8			x		
9					
10			x	x	x
11	x				
12		x	x		x
13					
14			x		x
15	x			x	
16		x	x		x
17					
18					

Nästan alla åldersgränser mellan 5-18 finns representerade. De enda som saknas är 9, 13 och 17. Åtminstone 13-årsgränsen har tidigare diskuterats i Sverige. Det är då ungdomar börjar på högstadiet. Dåvarande skolöverstyrelsen föreslog på sin tid att åldersgränserna borde anknyta till skolstadier.

De nordiska ländernas åldersregler står dock inte så långt från varandra som tabellen ger intryck av. I Finland t.ex. kan censurmyndigheten själv bestämma att åldersgränserna under 16 år ändras. I såväl Sverige som i Danmark diskuteras just nu en 18-års gräns. Och i Norge har i vart fall Statens Filmkontroll (censurmyndigheten) sedan

flera år intagit ståndpunkten att Norge borde ändra sina lägre åldersgränser i riktning mot de svenska.

Om det till detta läggs att det breda filmutbudet i TV, där det inte finns några åldersregler, gjort det mindre dramatiskt att ändra en åldersgräns på bio i någon önskad riktning, torde förutsättningarna för en större samordning vara goda.

Gemensamma bedömningar?

När det gäller frågan om de olika ländernas censurmyndigheter också kan acceptera varandras bedömningar finns det skäl notera det samarbete/informationsutbyte som redan pågått mellan dem under många år.

I Finland finns dessutom ett register där alla åldersgränser antecknas som de andra nordiska censurmyndigheterna har gett filmer. Där finns det också en del exempel på att myndigheterna haft olika bedömningar. Ett skillnad är bedömningen av pornografiska filmer. De får alltid 18-årsgräns i Norge (om de inte totalförbjuds) men i Sverige kan ungdomar som är tre år yngre se dem.

Ett annat exempel – men inte som en återspegling av de filmiska vuxengränserna utan på olika åldersbedömningar – är filmen ET. Den fick åldersgränsen 7 år i Danmark, 8 år i Finland och 10 år i Norge. I Sverige gavs filmen först åldersgränsen 11 år men senare ändrades den till 7 år.

Det vanligaste är emellertid – att döma av registret i Finland – att censurmyndigheterna gör mycket likartade bedömningar. Vi har redogjort för detta i kartläggningen.

Bio och video contra TV

Erfarenheterna av hur censur- och åldersgränserna kommit i konflikt med övriga regler för filmvisningar i samhället är mycket likartade i de nordiska länderna. I alla länder har det hänt att filmer som förbjudits för offentlig visning eller klippts ner på visst sätt en tid därefter visats oklippta – och lagligt – i någon av de många TV-kanalerna.

Långsamt har också insikten kommit att det inte längre är bara videogrammet som kan misstänkliggöras som ett särskilt frestande medium för att sprida pornografi och våld. Det har gjort att översyner inletts – framför allt i Norge och Finland – av de regler som under 1980-talet tillkom för att på olika sätt försvåra videogramhanteringen. Uppmärksamheten fästs nu i allt högre grad även vid utbudet i satellitkanalerna.

I dessa diskussioner har också betonats att skillnaderna mellan biografvisningar och andra filmvisningar successivt minskat. Biosalongerna har – till följd av det vikande publikunderlaget – blivit allt mindre och med dem filmdukarna. Samtidigt har andra filmvisningar i samhället iscensatts på allt större "dukar". Bildrutorna på TV-apparaterna har vuxit och numera visas i alla nordiska länder film på storbildsvideo t.ex. på föreningsgårdar och i skolor.

På de flesta håll betraktas dock skillnaderna mellan ett biobesök och ett motsvarande TV-tittande fortfarande som stora. Moderna biografers optik och ljudanläggningar har förbättrats, fåtöljerna har blivit bekvämare, skidbacksparketten vanligare etc. Sett ur ett barns perspektiv (men även ur andras) är naturligtvis intrycken av en film på en sådan bio bra mycket starkare än om den i stället visas på TV.

Erfarenheterna i andra länder

Utvecklingen i andra länder har varit ungefär den samma. Ambitionen tycks numera vara att söka åstadkomma så mediepolitiskt neutrala regler som möjligt.

När det gäller förändringar på den internationella arenan finns det också skäl nämna de kraftiga strukturförändringarna i branschen. Det har blivit allt färre aktörer på området. Vilket påverkat både filmutbudet och branschens samhällstillvändhet.

I många länder har filmbranschen successivt tagit över ansvaret för att sätta ut åldersgränser m m. På sina håll har också särskilda etiska organ eller motsvarande tillsatts med uppgift att fortlöpande följa, granska och se till att det filmiska utbudet håller en viss kvalitet.

Ett sådant råd finns t.ex. i Finland sedan mer än 10 år. I dag ansvarar det, efter ett förtroendefullt samarbete med staten, för större delen av landets obligatoriska videogramgranskning. I Tyskland och USA finns likartade organ. De har också hand om granskningen av filmer för offentlig visning och utsättandet av åldersgränser.

I Sverige har inga sådana initiativ tagits från film-, biograf- eller videomarknaden.

3 Barns och ungdomars användning av bildmedierna

Vad vet forskarna?

För att få ett underlag för våra överväganden om åldersreglerna för biograffilmer beskriver vi här kortfattat vad forskningen vet om barn och ungdomars användning av bildmedierna. Uppgifterna är hämtade från ett mycket stort antal rapporter utgivna av framför allt Publik- och programforskningen vid Sveriges Radio och Avdelningen för medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds Universitet. I kapitlet "Statistik om barns och ungdomars användning av bildmedier i Sverige" av Cecilia von Feilitzen i antologin Cecilia von Feilitzen, Michael Forsman & Keith Roe (red.): *Våld från alla håll. Forskningsperspektiv på våld i rörliga bilder.* Brutus Östlings bokförlag Symposion, 1993, finns en mer utförlig redogörelse med fullständiga referenser.

TV-tittandet

Praktiskt taget alla barnfamiljer hade i slutet av år 1991 TV hemma och de allra flesta hade också video. Ungefär hälften av dem hade tillgång till satellitkanalerna.

TV3 var den mest spridda satellitkanalen, följt av TV4 (som dessutom distribueras via marknätet och numera kan tas emot av 90 %), Eurosport, MTV, TV5 Nordic och Super Channel.

Den verkliga TV-tittaråldern var 11–15-år. Ungefär 85 % av barnen i den åldersgruppen tittade på TV en genomsnittlig dag det nämnda året.

Motsvarande siffra för dem som tittat på video var inte alls lika hög (10–15 %). Högst var videotittarsiffrorna i slutet av 1980-talet; sedan har de dalat något – och med dem omsättningen på hyrvideomarknaden. Förändringen kom ungefär samtidigt som tillgång till satellit-TV blev vanligare i hushållen.

Barn och ungdomar ser mindre på nyhets- och faktaprogram än vad vuxna gör. I åldrarna 9–14 år och under de följande ungdomsåren ser man mer på fiktions- och nöjesprogram än vuxna. Omkring hälften av fiktionstittandet ägnar barn i skolåldern liksom ungdomar åt kriminal-, agent- och västernserier.

Småbarn använder till största delen videon som en repriskanal för populära TV-program. När vuxna utnyttjar videon är det främst i tidsförskjutande syfte, dvs de spelar in något från TV som de vill se senare.

9–14-åringar spelar också in mycket från TV men hyrfilmerna lockar även. Därvid är det äventyrs-, skräck- och våldsfilmer samt komedier som toppar listan.

Variationerna i varje åldersgrupp är stora när det gäller TV-tittandet. En genomsnittlig dag år 1991 såg t.ex. 8–9 % av barn och ungdomar i 11–15, 16–19 och 20–24-årsåldern fyra timmar eller mer på TV och 4 % såg fem timmar eller mer (de som såg mest såg 10 timmar) Samtidigt var det 17, 28 resp 35 % i dessa tre åldersgrupper som en genomsnittlig dag inte alls tittade på TV.

Barn och ungdomar som har satellit-TV ser i allmänhet mer på TV än barn och ungdomar utan satellit-TV. Från 11-årsåldern och uppåt tittar dessa barn och ungdomar längre tid på satellitkanalerna än på SVTs båda kanaler.

Pojkar tittar oftare på TV än flickor, men framför allt längre. Skillnaderna är störst i 11–15-årsåldern.

Den största skillnaden gäller dock valet av program. Pojkar ser t.ex. mer på deckare och actionprogram än flickor. Över huvud taget börjar pojkar se på vuxenprogram tidigare. Flickorna väljer i större utsträckning sådana fictionprogram och serier som handlar om relationer, både vardagliga och romantiska.

Pojkar ser också mer på hyr- eller köpvideo än flickor och också där ser de mest på action och spänning. Flickorna väljer lika gärna humor, och s k tvåloperor som spänning.

Barn och ungdomar till föräldrar med lägre utbildning ser mer på TV än barn till föräldrar med högre utbildning. Likaså är videotittandet mer omfattande bland barn och ungdomar till föräldrar med lägre utbildning och/eller tillhörande arbetarklassen än bland barn och ungdomar i medelklassen.

Det finns också undersökningar som hävdar att ungdomar som får låga betyg och/eller vantrivs i skolan av just den anledningen söker sig till av vuxenvärlden mindre accepterade medieinnehåll.

Ett flertal undersökningar har visat att barn och ungdomar följer föräldrarnas exempel när det gäller medievanor. Tittar föräldrarna t.ex. mycket på TV är sannolikheten stor att också barnen tittar mycket. Detsamma gäller video. Vidare använder invandrarbarn och invandrarungdomar i genomsnitt bildmedierna mer än andra barn och ungdomar.

Flera undersökningar visar att de barn och ungdomar som deltar i olika organiserade fritidsaktiviteter tenderar att titta mindre på TV än de som inte har sådana organiserade fritidsalternativ. Ändå betyder ett omfattande TV-tittande oftast *inte* brist på alternativ. Undersökningar visar nämligen att många barn, trots omfattande TV-användning, träffar kamrater oftare och är mer aktiva på fritiden överhuvudtaget än barn som tittar mindre på TV. Aktiviteterna "smittar" av sig.

Många medier innebär också att barn och ungdomar träffar andra på samma gång – t.ex. TV på kvällstid, video, bio och dataspel.

Biobesöken

Bland skolbarn och ungdomar har de allra flesta varit på bio någon gång under det senaste året och ungefär hälften av ungdomarna någon gång under den senaste månaden. Biobesök är dock inte alls lika vanligt som videotittandet.

Det är framför allt på video och TV som barn numera ser filmer.

Biobesöken minskade när TV kom och sjönk sedan ytterligare i och med att videon började spridas.

Att gå på bio är lika vanligt bland pojkar som bland flickor.

Vid valet mellan att hyra en video eller gå på bio har också kostnaderna stor betydelse.

Datorspel

Vintern 1991 hade nästan hälften av 9–14-åringarna tillgång till hemmadator och ungefär lika många hade tillgång till något data-

eller TV-spel. I familjer med söner anskaffas datorer, data- och TVspel i betydligt högre grad än i familjer med döttrar.

En genomsnittlig dag våren 1989 spelade 43 % av pojkarna i 9–14-årsåldern något datorspel och 14 % av flickorna.

Många av datorspelen innehåller våldsskildringar (se rådets skriftserie nr 2). Ett flertal "spel" har ungefär samma uppläggning som actionfilmer.

4 Bildvåldets effekter

Forskningserfarenheter

När regeringen och riksdagen under årens lopp tagit ställning till åldersgränserna och till den obligatoriska förhandsgranskningen har påverkansfrågan alltid tillmätts en central betydelse. Reglerna har således motiverats med att filmerna kunnat ge skadliga effekter och att censur och åldersgränser bättre än andra åtgärder kunnat motverka sådana skador.

Stor möda har av denna anledning lagts ned på att följa forskningserfarenheterna på området. När t.ex. videovåldsdebatten var som intensivast i början av 1980-talet lade den statliga Videogramutredningen fram en 600 sidors rapport, med Kerstin Elmhorn som redaktör, där en sammanställning gjorts av all då känd forskning på området (SOU 1981:16).

Under senare delen av 1980-talet och början av 1990-talet har följt en serie likartade – fast inte så omfattande – genomgångar. De har genomförts i andra statliga utredningars regi, på universiteten eller i debattböcker. Det allra senaste är den antologi som nämnts i inledningen till föregående avsnitt. Där har ett antal forskare – med ekonomiskt stöd från Våldsskildringsrådet – gett del av sina erfarenheter i dessa frågor. Antologin innehåller ett mycket stort antal referenser till tidigare utförd forskning.

Sammanfattningsvis kan man säga att kunskapen om bildvåldets effekter ökat under senare år.

För det första har kunskapen konsoliderats beträffande huvudfrågan: om det fiktiva underhållningsvåldet leder till aggression eller ej. I Elmhorns sammanställning var det den s.k. Surgeon General´s report som sammanfattade forskningserfarenheterna från USA. Huvudslutsatsen av denna federala utredning, som baserades på de studier som gjorts t.o.m. år 1972 i USA, var att våldsinslag i medierna kunde leda till aggression på kort sikt för vissa individer under

vissa omständigheter. Däremot var kunskapen om påverkan på lång sikt alltför knapphändig för slutsatser om orsakssamband.

Sedan dess har nästa federala utredning i USA publicerats (1982). Den kunde utgå från flera longitudinella undersökningar som gav underlag för slutsatsen att det också på lång sikt (de längsta undersökningarna hade följt samma individer från barndomen och genom hela tonåren) fanns ett orsakssamband mellan medievåld och ökad aggression.

Intressant är att ett par longitudinella undersökningar utförts även i Norden och att de pekar i samma riktning – dels Mediapanel vid Lunds universitet (Inga Sonessons undersökningar), dels studier vid Åbo Akademi under ledning av professor Kirsti Lagerspetz och Vappu Viemerö.

Viktigt att understryka i sammanhanget är dock, att ingen undersökning kommit fram till att medievåldet skulle vara den enda orsaken till aggression. Tvärtom spelar andra faktorer – tidigare aggression, föräldra-, kamrat- och skolförhållanden m m – långt större roll. De statistiska orsakssamband mellan tittande på underhållningsvåld och aggression som med avancerade metoder kunnat urskiljas på lång sikt, förklarar som högst några få procent av den ökade aggressionen. Medierna kan alltså inte utpekas som enda syndabocken; medieinnehållet fungerar i ett komplext samspel med mer avgörande faktorer och det är främst när dessa andra faktorer är verksamma som medierna med en mindre del bidrar till aggression.

Forskningen på området har ökat kunskapen i andra avseenden. Ett väsentligt resultat är att det finns många andra typer av påverkan av medievåldet än aggression. Några exempel.

Att medievåld kan ge upphov till rädsla såväl hos barn som hos ungdomar, är klarlagt i många undersökningar. Vidare kan tittande på våld innebära en tillvänjning vid själva medievåldet – man tycker t.ex. att vissa typer av medievåld är mindre skrämmande om man sett dem gång på gång.

Vissa andra undersökningar ger vid handen att både underhållningsvåldet och mediernas presentation av det mer realistiska våldet kan ge vissa grupper – såväl barn och ungdomar som vuxna – överdrivna eller felaktiga föreställningar om mängden och typen av våld i verkligheten.

På samma gång visar forskningen att olika individer reagerar mycket olika på ett och samma medieinnehåll, och att medievåldet också kan ha helt andra typer av funktioner än de ovan nämnda. Tittandet på actionvåld eller extremvåld kan också för vissa grupper och subkulturer i första hand innebära stärkande av gruppens identitet och självkänsla, t.ex. i förhållande till andra smakkulturer eller i protest mot skolförhållanden eller vuxenvärlden.

Att medievåldet kan ha en mångfald funktioner och ge upphov till flera olika typer av påverkan – beroende på vem som tittar och i vilket sammanhang – är inte något motsägelsefullt i sig.

En mer utförlig sammanfattning av forskningen ges i *bilaga 3*.

Attitydfrågor

Rådet har erfarit att många föräldrar och andra vuxna engagerar sig starkt i de här frågorna och pläderar för att samhället på olika sätt skall markera vikten av att bildvåldet hanteras ansvarsfullt. Uppfattningen förefaller därvid vara ganska allmänt spridd att det är skadligt för unga människor att titta på för många närgångna och grova våldsskildringar. Och att det egentligen inte alls behövs några vetenskapliga bevis för det.

För att få bättre underlag i dessa attitydfrågor har rådet gett Statistiska Centralbyrån (SCB) i uppdrag att göra en stor undersökning om vad människor tycker och tänker om våldet i medierna. Undersökningen pågår just nu och en första rapport kommer att läggas fram i september -93.

Liknande attitydundersökningar har gjorts i många andra länder. I t.ex. Storbritannien har människor varje år sedan 1988 fått redovisa sin uppfattning om våld, sex och grovt språk i TV. Det är statliga organet Broadcasting Standards Council, direkt underställt ministeriet, som gjort undersökningarna.

Resultatet visar att en klar majoritet av de tillfrågade är mest bekymrade över våldet i TV.

5 Har medievåldet blivit värre?

Några "vanliga" uppfattningar

Rådet har gjort ett försök att svara på frågan om våldet i de filmer som blivit tillgängliga i Sverige under senare år blivit värre. Har det blivit mer närgångna våldsskildringar i filmer, sker det en upptrappning, blir skildringarna mer detaljrika, mer utdragna? Tänjer filmproducenter allt mer på gamla tabun och gränser?

Frågorna är naturligtvis svåra att besvara eftersom vi aldrig riktigt kan veta vad människor jämför med, hur de gör det och mot vilken bakgrund. Den som t.ex. kan mycket om film och ofta ser underhållningsfilm närmar sig frågorna från ett annat perspektiv än de föräldrar som plötsligt upptäcker vad som är tillgängligt – när deras barn passerar olika åldrar.

En del närmar sig bildvåldet mer uppfyllda av verklighetens våld än andra. Det fiktiva våldet får då särskilda laddningar.

Likväl gör vi här ett försök att göra några "vanliga" uppfattningar rättvisa.

Från filmvetarhåll

Våldsskildringsrådet knöt tidigt två filmvetare – Olle Sjögren och Göran Bolin – till sitt arbete. De fick i uppdrag att tillsammans med forskningschefen för det statliga Arkivet för Ljud och Bild, Eva Block, gå igenom alla våldsfilmer under senare år – i synnerhet de med det grövsta våldet – och försöka svara på frågorna: har våldet blivit mer utstuderat och grymt? Har det blivit mer närgånget, mer detaljrikt? Vilken betydelse har den filmtekniska utvecklingen i dessa hänseenden haft? etc I kartläggningen skulle ingå såväl de grova våldsfilmer som blivit censurerade (eller fällda vid domstol) som de som tillåtits för spridning.

Olle Sjögren och Göran Bolin har slutredovisat sitt uppdrag. De gav oss inte några entydiga svar på våra frågor.

De vitsordade att förändringar ägt rum på filmens område men menade att det inte gick att på ett direkt sätt jämföra våld förr och nu. Våldsskildringar, sa de bl.a., är alltid inflätade i den övriga handlingen och det gör det betänkligt att lyfta ut dem ur sitt sammanhang och granska dem särskilt.

Däremot tyckte de att det var meningsfullt – och fullt möjligt – att visa att många av de mest omdiskuterade våldsfilmerna i Sverige knutit an till filmiska traditioner, varit uttryck för en utveckling i sin genre etc.

De visade också hur många filmer med utmanande och chockerande motiv först, när de kommit, blivit föremål för rättsliga ingripanden och förbud eller för upprörda protester, men sedan – bara några år senare – blivit allmänt accepterade. I varje fall fick skildringar med likartade motiv flyta in i breda s.k. mainstream-filmer. Filmskapare, framhöll de, blir ofta stilbildande även när de rör sig i de yttrandefrihetsrättsliga utkanterna.

Flera andra filmvetare som vi haft kontakt med har intagit en liknande hållning. De argumenterar inte i och för sig mot den uppfattning som allmänheten ofta tycks ha, nämligen *att* våldet i filmen blivit grövre, synligare, mer utdraget och detaljrikt, men föredrar att i första hand anlägga andra perspektiv. De betonar t.ex. att själva filmberättandet förändrats, att våldet fyller skilda funktioner i filmer, att våldsskildringar återspeglar delar av kulturen och samhället etc.

I branschen verksamma

När vi vände oss med vår fråga till filmcensorerna – även i de andra nordiska länderna – fick vi ungefär samma svar, fast de var mer benägna att vitsorda att våldsskildringarna blivit mer närgångna, mer blodiga, mer realistiska. De menade dock att vår syn på dessa skildringar förändrats och det kanske t.o.m. i allt snabbare takt. Detta gör jämförelser vanskliga.

Ett sätt att bedöma utvecklingen, menade de, är emellertid att granska antalet stoppade/förbjudna eller klippta filmer. Det är ju ett uttryck för hur samhället vid olika tidpunkter förhåller sig till utvecklingen.

Vid en sådan granskning framkommer, som vi till en del redan visat, en klar positiv utveckling. De grövsta våldsfilmerna – de som

är eller tangerar det straffbara, tänjer på yttrandefrihetsrättsliga gränser, rubbar gamla tabun etc. – har allt mer försvunnit från den *öppna* videomarknaden.

Den här positiva utvecklingen har också många andra – i branschen verksamma – vittnat om. Den påbörjades redan i slutet av 1980-talet men har accelererat under 90-talet. Flera orsaker har pekats ut.

En del har t.ex. sagt att filmerna – huvudsakligen är det videofilmer det är fråga om – försvunnit därför att det inte finns någon marknad för dem.

Andra har hänvisat till den nämnda strukturförändringen i branschen. Det finns inte längre lika många aktörer som i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. De små företagen – som ofta betraktades som oseriösa – har slagits ut. I dag dominerar – precis som på biografsidan – en handfull företag. Deras ambition är att följa regler och bestämmelser och att inte stöta sig med allmänheten.

Sedan finns det de som hävdat att det grövsta våldet, det mest spekulativa trängts undan från marknaden tack vare den kraftfulla samhällsreaktionen med kontroll, granskning och opinionsbildning. Nu, säger de, kan vi äntligen se resultatet av den resoluta och konsekventa politiken på området.

Föräldrar och forskare

Ändå tycks det inte i första hand vara dessa gränsfilmer de föräldrar vi mött haft i tankarna när de mycket bestämt hävdat att filmvåldet blivit mer närgånget och realistiskt. Snarare åsyftas de *tillåtna* grova våldsfilmerna och i synnerhet det förhållandet att dessa filmer numera visas även i TV. Därmed, har vi ofta fått höra, har det grova våldet i filmens värld blivit något av ett vardagsvåld även i hemmiljön.

Många föräldrar har också fäst vår uppmärksamhet vid det växande utbudet av mänskligt kränkande och nedvärderande hårdpornografiska filmer. Framför allt är det därvid utbudet i satellitkanalerna som åsyftas men även i videogrammen.

Föreställningen att våldet blivit mer frekvent i rörliga medier stöds av en del undersökningar (de följande uppgifterna är hämtade från den antologi som nämnts tidigare). Våldsinslagen ökade t.ex i norsk och svensk public service-TV under åren 1977 till 1991. Samtidigt

innehöll de reklamfinansierade TV-kanalerna i högre utsträckning filmer med våldsinslag.

I en annan undersökning framkom att i engelsk TV (exklusive satellit-TV) ökade våldet i dramatiserade fiktionsprogram mellan åren 1971 och 1986.

Sett över en längre tidsperiod torde det dock inte behövas vetenskapliga undersökningar till stöd för uppfattningen att vi fått mer våld i rörliga bildmedier. Var och en kan t ex se att våldsinslagen i vår tid blivit fler – och mer detaljrika – på filmduken än under t.ex. biografilmens guldålder på 30- till 50-talen. Vi vet också att det sammantagna våldet i de rörliga medierna ökade i och med tillkomsten av video och de många satellit-TV-kanalerna.

I USA är de här förhållandena än mer markanta. Där innehåller ca 80 procent av de dramatiserande underhållningsprogrammen våld.

Sammantaget är det svårt – för att inte säga omöjligt – att generellt besvara frågan om bildvåldet blivit värre. Det är svårt att veta vad vi skall jämföra med, vi har i varierande utsträckning vant oss vid våldsutbudet i medierna, vi har olika utgångspunkter för våra bedömningar etc. Dock förefaller det som om det blivit färre filmer med direkt olagliga våldsskildringar. Marknaden tycks i det hänseendet påtagligt ha förbättrats.

Likväl oroar sig många människor, i synnerhet föräldrar och vill tala om det grova bildvåldet. De tycker att frågorna måste uppmärksammas mer än i dag och att den allmänna medvetenheten måste öka om det som ständigt, i de här hänseendena, spelas upp på bioduken, i TV-rutan och i datorspelen. Den enskilda filmen och dess effekter är i därvid inte det centrala. Det är det upprepade mönstret man vill åt.

6 Försöksverksamhet med 18-årsgräns

Uppläggningen

För att få en uppfattning om konsekvenserna av en ny filmisk vuxengräns föreslog rådet i en skrivelse till regeringen sommaren 1991 att Statens Biografbyrå under en försöksperiod skulle få ange vad som skulle hänt om vi haft en 18-årsgräns. Vilka filmer hade gått "fria" med en ny sådan vuxengräns, vilka klipp hade kunnat undvikas, vilka filmer hade fått ändrad åldersgräns etc.

Skrivelsen överlämnades för handläggning till Biografbyrån.

Byrån har fr o m den 1 januari 1992 angivit vad som skulle hänt om vi haft en sådan ny vuxengräns. Byrån har dessutom gjort en retroaktiv genomgång av alla de filmer som granskats under år 1991.

Det kriterium biografbyrån tillämpade vid bedömningarna var detsamma som för de andra åldersgränserna, dvs. psykisk skada. Vid bedömningen av om en film skulle anses förråande beaktades liksom tidigare om framställningen innehöll närgångna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, skildrade sexuellt våld eller tvång eller barn i pornografiska sammanhang.

Resultatet – våldsfilmer

Resultatet av den retroaktiva bedömningen och av bedömningarna det första halvåret 1992 visade att med en 18-årsgräns hade samtliga våldsfilmer kunnat släppas för vuxna utan klipp. Det innebär alltså att de filmer som totalförbjudits eller fått en 15-årsgräns med klipp skulle ha blivit helt tillåtna med en 18-årsgräns.

En 18-årsgräns hade dock i praktiken inte berört så många filmer. Nästan 70 procent av de granskade filmerna hade fått behålla sin klassificering. Endast tre totalförbjudna filmer hade genom en 18-årsgräns blivit "fria".

Några filmer som fått en 15-årsgräns utan klipp hade möjligen, uppgav Biografbyrån, blivit omklassificerade till 18 år utan klipp.

Det var filmerna Santa Sangre och They will come back. Möjligen hade detsamma gällt filmen Basic Instinct.

Titlarna på de övriga våldsfilmer som skulle blivit omklassificerade med en 18-årsgräns framgår av Biografbyråns månadslistor. Där står alla filmer som granskats upptagna.

Resultatet – pornografiska filmer

När det gäller pornografiska filmer gav Biografbyrån all s.k. hårdpornografi en 18-årsgräns. Hårdpornografin definierades som närgångna bilder av kön, gruppsex och homosexualitet. Så kallad mjukpornografi skulle få visas för dem som fyllt 15 år.

Ingen pornografisk film hade enligt de ordinarie reglerna totalförbjudits under år 1991. 29 filmer hade däremot godkänts från 15 år med klipp. Alla de filmerna fick vid den alternativa bedömningen en 18-årsgräns och sina klipp tillbaka.

En pornografisk film skulle ha klippts även för dem som är över 18 år. Biografbyrån gjorde alltså här bedömningen att filmen annars skulle ha haft en "förråande" inverkan på sin publik. Det bortklippta avsnittet stred enligt biografbyråns mening mot brottsbalkens regler om sexuellt våld och/eller tvång.

De berörda hårdpornografiska filmerna var till allra största delen avsedda för videomarknaden. Distributionen av hårdpornografisk film på biograf är f.n. begränsad till enstaka dukar i storstäderna.

Slutsatser

Biografbyrån totalförbjuder eller klipper filmer praktiskt taget uteslutande med hänsyn till landets 16- och 17-åringar. Om en 18-årsgräns hade funnits hade Biografbyrån således inte längre ansett sig behöva klippa i våldsfilmer eller totalförbjuda dem.

Det finns dock skäl erinra om att dessa erfarenheter inte direkt kan läggas till grund för prognoser om framtiden. Det kan ju t.ex. tänkas att filmer överhuvudtaget inte importeras till landet eftersom reglerna just ser ut som de gör.

Det finns också skäl erinra om att försöket visar att med en 18-årsgräns hade ett antal i dag klippta filmer erbjudits marknaden i oklippt skick.

7 Åldersreglerna och opinionen

Ledsagarreglerna

I vår kartläggning har vi redogjort för en del av de erfarenheter biografbyrån haft av hur åldersgränserna fungerat. Här skall vi ytterligare redogöra för detta.

Enligt våldsskildringsrådets direktiv skall rådet bilda sig en föreställning om hur ledsagarreglerna fungerat.

Det har inte framförts några invändningar mot nuvarande ledsagarregler vare sig från föräldrar, lärare m.fl. eller från branschrepresentanter.

Samtidigt tycks det dock vara förhållandevis många som inte riktigt är insatta i vad reglerna går ut på. I vad mån detta beror på att Biografbyrån, tidningarna eller biograferna inte tillkännagett dem tillräckligt eller på att behovet av att använda dem inte varit så stort, vågar vi inte yttra oss om.

Barnförbjudna filmer

Förr var alla åldersgränser på bio utomordentligt välkända. Att bli 15 år och få komma in på en barnförbjuden film var en stor sak. Och till det bidrog naturligtvis att den gränsen länge – under 48 år – var den enda som fanns.

Men i och med att filmen på allvar började flytta in i vardagsrummen började också intresset och engagemanget för gränserna att minska.

I dag torde de allra flesta 15-åringar för länge sedan ha sett barnförbjudna filmer. Många visas i TV och i pressens programtablåer står numera dessutom sällan om filmen – när den gick på biograferna – var barnförbjuden.

Åldersgränser på TV?

Våldsskildringsrådet skrev våren 1991 till samtliga TV-bolag i Sverige och bad dem återinföra tidigare praxis att uppge de åldersgränser filmerna hade när de gick på bio. Vår tanke var att försöka få fram så likartade regler som möjligt för filmvisning i samhället.

Ingen TV-ledning ändrade sin praxis efter våra råd. Från några håll fick vi t o m höra att de var aktiva motståndare till sådana åldersregler därför att erfarenheterna visat att de snarare hade en lockande effekt på ungdomar än motsatsen. Ungdomar som inte uppnått de angivna åldrarna ville helt enkelt se vad det var som erbjöds för de äldre kamraterna – i synnerhet när de var utestängda från biografvisningar av filmen.

Det kan här nämnas, vilket framgår av kartläggningen, att de flesta TV-bolag runt om i världen tillämpar samma praxis som de svenska kollegerna. Däremot händer det då och då – och det gäller inte bara filmer – att man innan bilderna visas uttalar en varning om att det kommer sekvenser som inte är lämpliga för känsliga personer.

Ett annat argument vi mött från en del TV-ledningar är att den mesta förhandsinformationen om vad som skall visas i TV numera hämtas från pressen. Över den informationen kan de inte råda.

Föräldraönskemål

Vår erfarenhet är att det hos många föräldrar och andra vuxna finns ett önskemål om fortsatta åldersgränser på bio. Det primära syftet skulle dock inte vara, som hittills, att skydda de unga i något slags bokstavlig bemärkelse – även om det på sina håll kanske skulle fungera så. Utan det grundläggande syftet skulle vara att klart markera från vuxenvärlden att vissa filmer inte betraktas som lämpliga för ungdomar i vissa åldrar.

Förhoppningsvis kan sådana regler också påverka ansvariga för andra filmvisningar i samhället.

De föräldrar och andra som företrätt den här åsikten har också med kraft hävdat att vi inte får ta intryck av det defaitistiska argumentet att det inte lönar sig med regler på området, därför att ungdomar ändå ser vad de vill. När det gäller markeringar från vuxen-

världen, har de sagt, fungerar de även om de riktas ut i en mångskiftande verklighet.

Vi har också ofta mött argumentet att samhället har ett särskilt ansvar för de ungdomar som har föräldrar som inte tar sitt ansvar i dessa hänseenden.

När det gäller synen på den nuvarande filmiska vuxengränsen har uppfattningen också varit tämligen entydig: många föräldrar och andra vill att den höjs till 18 år. Motivet har varit förekomsten av närgångna, detaljerade och grova våldsskildringar och av hårdpornografiska filmer med mänskligt nedvärderande innehåll. Det har således rört sig om en önskan att genom att skärpa reglerna minska tillgängligheten av sådana filmer.

Biograf- och videobranschen

Biografägareförbundet och Filmuthyrarföreningen är dock allvarligt oroade över perspektivet att vuxengränsen skulle höjas till 18 år. De säger att branschen redan i dag har stora ekonomiska svårigheter och att en sådan gräns ytterligare skulle kunna förvärra deras konkurrenssituation – i förhållande till video och TV. De hävdar att det bara är några få filmer som förmår dra in pengar för att finansiera alla de andra. Och de storfilmerna är nästan alltid de breda amerikanska filmerna, ofta med mycket action.

Resultatet om någon eller några av dessa storsäljare får en 18-årsgräns blir att färre filmer kan erbjudas. Detta anses hota en del biografers existens, i första hand i mindre och medelstora tätorter.

Branschföreträdarna erinrar också om att det nuvarande filmavtalet bygger på ekonomiska kalkyler som även i någon grad utgår från de nuvarande åldersgränserna. Om de ändras, ändras också förutsättningarna för avtalet.

Biografägareförbundet och Filmuthyrarföreningen förordar oförändrade åldersregler men att de görs rekommenderade.

Videohandlarnas Samarbetsorganisation (VHS) och Vidsam – som tillsammans uppges representera ca 70 % av videohandlarna – anser att den gällande regeln om otillåten utlämning av film eller videogram fungerat bra och att de företag de representerar anstränger sig att inte olämpliga filmer skall hamna i fel händer. Det har inte, uppger man, haft någon betydelse att regeln varit straffsanktionerad.

Om det tillkommer en åldersgräns vid 18 år för vissa filmer, kommer organisationerna att se till att den följs på samma sätt som den nuvarande regeln. De poängterar emellertid att de inte kontrollerar ca 30 % av marknaden, vilket gör att de kan komma i en mycket besvärlig konkurrenssituation. De erinrar också om att det är *säljsidan* av videogram som f n expanderar mest. Kedjeföretag som Åhlens eller de stora postorderföretagen säljer stora mängder videogram. De tillhör heller ingen organisation i videobranschen.

Sveriges Videodistributörers Förening (SVF) – som representerar ungefär 90 % av videodistributörerna, om man räknar bort dem som enbart eller främst distribuerar pornografi - understryker att de drar sitt strå till stacken genom åtagandet att alla dess medlemmar skickar in tveksamma filmer för frivillig granskning hos Statens Biografbyrå. När det gäller åldersgränsernas tillämpning betonar SVF att ansvaret ligger i detaljistledet.

8 Sammanställning av rådets utgångspunkter

Våldsskildringsrådet har haft i uppdrag att överväga om det är lämpligt att förändra de nu gällande åldersgränserna. Rådet har därvid försökt vidga perspektivet och sätta in reglerna i ett större sammanhang.

Det finns en reglerande lagstiftning i de flesta länder om rörliga bilder. Detta speglar en djupt liggande föreställning om att rörliga bilder har en särskild påverkanskraft på sin publik.

Reglerna växte fram när biograferna mer eller mindre var ensamma om att visa rörliga bilder. Reglernas funktion att skydda medborgarna – och i synnerhet den uppväxande generationen – gick då lätt att upprätthålla.

Vi har redogjort för de nordiska ländernas praxis i fråga om censur och åldersregler. Förhållandena är mycket lika – trots att Danmark helt saknar vuxencensur och Island och Finland har obligatorisk förhandsgranskning även av alla s k hemvideogram. Bara några enstaka filmer förbjuds numera per år och det klipps också mycket lite – bortsett från i Sverige. Även bedömningarna av vilka åldersgränser som är lämpliga för olika filmer är lika.

Det finns goda förutsättningar för en mer total samordning av reglerna. Cheferna för de nordiska censurmyndigheterna har i en skrivelse till Nordiska rådet föreslagit att ett första steg i den riktningen skulle kunna vara en gemensam vuxengräns vid 18 år. I Norge och i Finland finns redan en sådan gräns.

I dag visas de flesta filmer i TV eller finns att hyra på video och det är också via dessa medier ungdomar ser sina flesta filmer. Vi har visat att ungdomar – i synnerhet pojkar – i första hand väljer action- och äventyrsfilmer. De har ofta varit barnförbjudna när de gick på bio.

Den "stora" TV-tittaråldern är 11–15 år.

I TV lämnas numera inte information om de åldersgränser filmerna hade när de gick på bio.

Det viktigaste argumentet för att ha regler om åldersgränser och censur är att filmer kan skada sin publik. Och att åldersgränser och censur bättre än andra åtgärder kan motverka sådana skador.

Vi har redogjort för vad effektforskarna f.n. vet om detta. Vi har konstaterat att de är tämligen eniga om att medievåldet kan vara en av orsakerna till aggression. Andra faktorer – t.ex. föräldraförhållanden – betyder dock mer. Medieinnehållet fungerar i ett komplext samspel med mer avgörande faktorer och det är främst när dessa andra faktorer är verksamma som medierna med en mindre del bidrar till aggression.

Vi har också lyft fram de forskningsresultat som visat att medievåld kan ge upphov till rädsla och till överdrivna eller felaktiga föreställningar om mängden och typen av våld i verkligheten.

Det finns en bred föräldraopinion för att det även i fortsättningen skall finnas – av samhället utsatta – åldersregler för bio. Reglernas huvuduppgift kan visserligen inte längre vara att skydda de unga i någon bokstavlig bemärkelse – eftersom de flesta filmer visas i TV. Men reglerna kan fylla funktionen att klart och entydigt markera från vuxenvärlden att vissa filmer inte anses som lämpliga för ungdomar.

Förhoppningsvis, har många föräldrar sagt, kan reglerna också påverka de ansvariga för övriga filmvisningar i samhället.

Representanter för biografbranschen är allvarligt oroade inför perspektivet att ytterligare en åldersgräns skulle tillkomma – och därigenom nya publikgrupper bortfalla. Redan som det är i dag har de svårt att hävda sig gentemot det enorma utbudet av filmer i satellitkanalerna och på video. Under det senaste decenniet har mängder av biografer fått läggas ner – och så har det varit också i många andra länder.

Att enbart ha censur och tvingande åldersregler för visningar av filmer i biografer betraktar de som fientligt mot filmkulturen. Samhället borde i stället uppmuntra ungdomar att göra sina filmupplevelser på bio.

Branschen har ingenting emot åldersregler under förutsättning att de utformas lika för all filmvisning i samhället. Vilket betyder: rekommenderade gränser.

En central fråga är om våldet på film blivit värre. Vi redovisar olika uppfattningar beroende på om det är TV, biofilm eller den öppna marknaden som avses, och beroende på vilket tidsperspektiv

man anlägger. Från filmvetarhåll betonas svårigheterna att enbart förhålla sig till och diskutera graden av våldsinslag i filmer. Våldsskildringar är alltid, säger de, inflätade i den övriga handlingen, de är ett led i filmberättandet, det är svårt att lyfta ut dem ur sitt sammanhang och granska dem särskilt.

En vanlig uppfattning hos föräldrar, lärare och andra vuxna är att våldet i filmerna blivit grövre och mer realistiskt och att detta utbud ökat, främst genom TV-utvecklingen.

Vi har redovisat resultatet av en försöksverksamhet hos Biografbyrån med en 18-årsgräns – utöver de nu gällande gränserna. Resultatet visar att ingen våldsfilm längre hade behövt totalförbjudas med en sådan gräns. Och att alla 15-årsfilmer som klippts ner hade fått sina klipp tillbaka – med en 18-årsgräns. Alla hårdpornografiska filmer hade också fått en 18-årsgräns.

Biografbyrån klipper således främst med hänsyn till 16–17-åringarna.

Försöksverksamheten visar samtidigt att en 18-årsgräns hade tillfört filmmarknaden praktiskt taget alla de klipp som gjorts i barnförbjudna filmer.

9 Överväganden och förslag

Vid en sammanvägning av alla dessa omständigheter har vi stannat för att det även i fortsättningen bör finnas av samhället utsatta åldersgränser för vad som är lämpligt för olika åldersgrupper att se på bio. Skälen för detta är följande.

För det första anser vi att samhället har ett ansvar för att även på detta område *stödja och hjälpa föräldrar och andra vuxna i deras roll som fostrare.* På hemmaplan kan de bestämma själva vad som är lämpligt att titta på. På offentliga biografer måste samhället träda in och ge hjälp och stöd. Vi anser att åldersgränser fyller en sådan funktion. Vi vill också i sammanhanget hänvisa till FN:s konvention om barnets rättigheter. I artikel 17 åtar sig konventionsstaterna att uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd. Sverige har ställt sig bakom konventionen, som avser barn i åldrarna 0–18 år.

För det andra anser vi att den miljö biografsalongen representerar fortfarande, trots de förändringar vi noterat i mediesituationen, måste anses kunna bidra till *starkare effekter*, än när samma filmer visas på TV. Detta gäller främst de yngre barnen.

För det tredje tror vi att även om inte åldersgränser som förr kan fylla funktionen att helt stänga barn och ungdomar ute från olämpliga filmer, så kan de i alla fall ge *tydliga signaler från vuxenvärlden:* att vissa filmer inte betraktas som lämpliga för barn och ungdomar under en viss ålder.

Ett fjärde skäl för fortsatta åldersgränser är att de fyller en funktion som *konsumentinformation.*

Vi förordar alltså att åldersgränser på bio får finnas kvar. När det gäller frågan var dessa gränser skall gå har vi fäst ett visst avseende vid att de nuvarande gränserna har funnits ganska länge, är väl inarbetade och kända och att det dessutom finns krafter i de andra nordiska länderna som verkar för ett närmande till just de svenska gränserna.

Vi föreslår emellertid dessutom att en ny filmisk vuxengräns införs vid 18 år.

Ett viktigt skäl för det är att ungdomar i 15-, 16- och 17-årsåldern befinner sig i en känslig ålder. Det är då de på nytt tar upp och bearbetar många av de stora livsfrågorna – t.ex. identifikationen med könen. Vi anser inte att det är lämpligt att de under denna livsfas ser de allra grövsta våldsfilmerna och de hårdpornografiska filmerna.

Vi anser att *myndighetsåldern* även på detta område skall ha en betydelse.

Ett annat viktigt skäl för en 18-årsgräns är av yttrandefrihetsrättslig natur. Men en sådan gräns kan *den obligatoriska förhandsgranskningen och möjligheten att klippa i filmer eller totalförbjuda dem tas bort*. Detta skulle vi betrakta som en stor fördel. Offentlig censur för vuxna skulle därmed inte längre finnas beträffande några uttrycksmedel i samhället. Praktiskt skulle regeln fungera precis som motsvarande regel i Danmark. Det innebär att bara sådana filmer behöver lämnas in för granskning till Biografbyrån som skall visas för dem som är under 18 år. Lämnas de inte in skall de automatiskt få en 18-årsgräns.

Vi anser dock fortfarande att bilden har en större genomslagskraft än ordet. Vi förordar därför att de nuvarande, för bilder speciella, yttrandefrihetsrättsliga begränsningarna bevaras. Det innebär att det även framgent skall vara förbjudet att sprida rörliga bilder där sexuellt våld eller tvång skildras. Det skall inte heller vara tillåtet att sprida filmer där närgånget eller utdraget grovt våld mot människor eller djur skildras. Detsamma gäller skildring av barn i pornografisk bild.

Om en sådan film lämnas in till Biografbyrån för åldersangivelse skall byrån kunna besluta dels att filmen inte får visas för personer under 18 år, dels att byrån skulle tillstyrka ett åtal om frågan senare skulle uppkomma.

Med en 18-årsgräns tar vi ett första steg mot en samordning av åldersgränserna i Norden. Det finns också skäl notera att många andra länder runt om i världen har 18 år som den högsta åldersgränsen.

De *ekonomiska* argument branschen fört fram vill rådet bemöta genom att hänvisa till de möjligheter som i regel finns att själv klippa filmerna till versioner som fritt får visas för de breda publiknivåer som eftersträvas.

Rådet anser att de kriterier biografbyrån skall tillämpa vid fastställandet av åldersgränserna 7, 11 och 15 skall vara desamma som i dag och att de skall gälla också för den nya åldersgränsen. Det innebär att en film inte får godkännas för visning för barn och ungdomar under de nämnda åldrarna om den kan vålla barn eller ungdomar i den aktuella åldersgruppen *psykisk skada.*

Rådet har övervägt om de nämnda åldersgränserna skall vara *tvingande* eller *rekommenderade* . Här har det funnits olika åsikter i rådet. Samstämigheten har dock varit stor rörande vikten av opinionsbildande verksamhet, vuxenansvar och medieutbildning.

Rådet har valt att – utan egna ställningstaganden – redovisa skälen för och emot tvingande resp. rekommenderade åldersgränser.

Tvingande åldersregler

De som i rådet talat för tvingande regler har hävdat att det grundläggande syftet med åldersgränserna – att skicka ut klara och entydiga signaler att vissa filmer anses olämpliga – inte skulle uppnås om reglerna gjordes frivilliga. Endast tvingande regler blir en realitet för de unga. Snarare skulle en rekommenderad 18-årsgräns riskera att göra filmer extra tilldragande för 15–18-åringarna. Vuxenvärlden bör stå för sina ställningstaganden så pass att den vågar göra reglerna tvingande.

Då flertalet filmer som idag klipps i fortsättningen skulle visas oklippta för 18-åringar finns ingen anledning att inta en liberalare hållning än i dag. Dagens filmutbud innehåller inte färre och mindre närgångna våldsskildringar än utbudet för t ex tjugo eller tio år sedan. Snarare tvärtom. Dessutom vet vi nu mer om de negativa effekterna av filmvåld.

En liberalisering på området skulle säkerligen även av många föräldrar upplevas som om samhället svek sitt ansvar.

Det förhållandet att ungdomar ändå ser vad de vill – på TV – är inget hållbart argument för en liberalisering. Ett beklagligt förhållande på ett område kan inte användas som argument för att också försämra på ett annat.

Det är vidare helt annorlunda att få sin filmupplevelse på en biograf, än via TV.

Slutligen anses att endast tvingande regler kan väntas ha en bromsande effekt på TV:s benägenhet att visa grova våldsfilmer.

De flesta som förordat tvingande åldersregler har också förordat motsvarande regler när det gäller utlämning av videogram. Det har dock här funnits en viss tvekan eftersom ett av argumenten för tvingande åldersregler för bio har varit det speciella med just biografupplevelsen. En dylik ändring av utlämningsregeln i 16 kap. 10 c § brottsbalken kräver grundlagsändring.

Rekommenderade gränser

De som talat för rekommenderade gränser har betonat förhållandet att reglernas huvudsyfte inte längre är att skydda från vissa filmer utan att få fram ett budskap till ungdomarna att vuxenvärlden inte tycker att vissa filmerna är lämpliga. Sådana budskap, har de sagt, har störst förutsättningar att nå fram om systemet är logiskt uppbyggt och dessutom bygger på frivillighet.

Det som är viktigt för den unga människan som går på bio utan att följa rekommendationen – eller som tittar på samma film hemma i vardagsrummet – är att han/hon skall vara *medveten* om vad vuxna tycker om det. Det är det bästa och mest långsiktiga skyddet mot skadlig påverkan.

En rekommenderad 18-årsregel skulle dessutom väl ansluta till den ständigt pågående – och viktiga – vardagsdialogen mellan ungdomar och vuxna.

De som förordat rekommenderade åldersgränser har dock varit tveksamma när det gällt de lägre åldersgränserna – 7, 11 och 15 år. Frivilliglinjen passar bäst, har de sagt, för de äldre ungdomarna. Det är ju också de som i allmänhet går ensamma eller med sina kamrater på bio.

Reglerna bör således vara oförändrade för de nuvarande årsgränserna men rekommenderad för den nytillkomna 18-årsgränsen. Innebörden av det skulle vara att en film som får en 18-årsgräns inte rekommenderas för dem som är under 18 år men inträde får inte vägras för dem som fyllt 15 år.

De som förordat en dylik rekommenderad – och därmed mer *mediepolitiskt neutral* – regel har betonat att detta kräver ett engagemang från vuxenvärlden – från föräldrar, TV-ledningar, biograf-

ägare, videohandlare, lärare m fl. Den föräldraopinion som finns bör mobiliseras, har de sagt, och fler krav resas på att hänsyn tas i bildsamhället till att barn och ungdomar är med och tittar.

TV-ledningarna måste också förmås utnyttja den information som åldersreglerna på bio ger om vad filmerna innehåller och för vilka åldersgrupper de är olämpliga. Detta utesluter inte att också andra typer av förhandsinformation kan användas.

På biografbranschen ankommer det att göra tydliga markeringar i entréerna om vilka åldersgränser som angivits. *Ingen som tittar på filmen skall vara okunnig om vilken åldersangivelse/rekommendation som gjorts.*

Det står branschen därutöver naturligtvis fritt att överväga andra uttryck för en sådan ny ansvarssituation.

När det gäller brottsbalkens straffbestämmelse om förbud mot utlämning av videogram förordas att den nuvarande 15-årsregeln får vara oförändrad men att branschen på olika sätt skall uppmanas ge information – inte minst på videokassetterna – om de åldersregler som gällt vid biovisningen.

10 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har upprättats förslag till

1. Lag om ändring i yttrandefrihetsgrundlagen

3. Lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram.

Förslagen innebär även att ändringar behövs i lagen (1978:487) om pliktexemplar av skrifter och ljud- och bildupptagningar. Det pågår dock en omfattande översyn av lagen på utbildningsdepartementet, varför inget förslag till ändringar lämnas i denna utredning.

11 Specialmotivering

11.1 Motiv vid tvingande artonårsgräns

11.1.1 Förslaget till ändring i yttrandefrihetsgrundlagen

3 kap. 11 § Utan hinder av denna grundlag gäller det som föreskrivs i lag för det fall att någon i förvärvssyfte till *barn eller ungdom* lämnar ut filmer med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur.

7 kap. 5 § Genom lag får föreskrivas om särskild tillsyn över att yttrandefriheten i filmer inte missbrukas genom olaga våldsskildring och att över att filmer med våld eller hot om våld inte i förvärvssyfte sprids till *barn eller ungdom.* Därvid får föreskrivas om befogenhet för en tillsynsmyndighet att tillfälligt ta hand om ett exemplar av en film som kan antas innehålla en framställning som innefattar olaga våldsskildring.

I 3 kap. 11 § lämnas utrymme för lagstiftning mot sådan spridning av våldsskildringar till ungdom som förbjuds genom bestämmelsen i 16 kap. 10 c § brottsbalken. Bestämmelsen i 7 kap. 5 § lämnar utrymme för tillsyn över videogrammarknaden i överensstämmelse med 10–14 §§ lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram (granskningslagen). Ändringarna är en följd av att straffstadgandet i brottsbalken har ändrats till att även avse utlämnande av film eller videogram till barn eller ungdom under arton år, i stället för till barn under femton år, som för närvarande gäller. Ändringarna innebär att utrymmet för lagstiftning angående förbud mot och tillsyn över spridning av våldsskildringar till någon under femton år i stället gäller spridning till barn eller ungdom, utan precisering av ålder.

11.1.2 Förslaget till ändring i brottsbalken

16 kap. 10 b § Den som i stillbild eller i en film, ett videogram, ett televisionsprogram eller andra rörliga bilder skildrar sexuellt våld

eller tvång med uppsåt att bilden eller bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring, döms, om inte gärningen med hänsyn till omständigheterna är försvarlig, för olaga våldsskildring till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som i rörliga bilder närgånget eller utdraget skildrar grovt våld mot människor eller djur med uppsåt att bilderna sprids eller som sprider en sådan skildring.

Sprider någon av oaktsamhet en skildring som avses i första stycket och sker spridningen i yrkesmässig verksamhet eller eljest i förvärvssyfte, döms såsom i första stycket sägs.

Första och andra styckena gäller inte filmer eller videogram som Statens biografbyrå har godkänt för visning *för någon åldersgrupp av barn eller ungdom under arton år.* De gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en *sådan* film eller videogram. Vidare gäller första och andra styckena inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.

Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av Statens biografbyrå *för någon åldersgrupp av barn eller ungdom under arton år,* skall inte dömas till ansvar enligt första eller andra stycket för spridning av upptagningen. Detta gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har spritt upptagningen har insett eller bort inse detta.

Första och andra styckena är oförändrade. Ändringarna i övriga delar föranleds av att det generella granskningstvånget försvinner och att godkännande av en film eller ett videogram endast är ett krav för filmer och videogram som skall visas offentligt för någon åldersgrupp av barn eller ungdom under arton år. Filmer som inte lämnas in för granskning eller som vid granskningen fått avslag på ansökan om godkännande för visning för personer under arton år och som innehåller våldsskildringar, löper en viss risk att åtalas för olaga våldsskildring. En distributör av en film eller ett videogram kan dock genom granskning hos biografbyrån få besked om byrån bedömer filmen som en olaga våldsskildring och om byrån vid yttrande skulle tillstyrka ett åtal, om fråga skulle uppkomma, jfr 4 § tredje stycket granskningslagen.

16 kap. 10 c § Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet i yrkesmässig verksamhet eller annars i förvärvssyfte till den som är under femton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger våld eller hot om våld mot människor eller djur döms för otillåten utlämning av film eller videogram till böter eller fängelse i högst sex månader. *Detsamma gäller den som*

till någon som fyllt femton år men inte arton år lämnar ut en film, ett videogram eller en annan upptagning av rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger grovt våld eller hot om våld mot människor eller djur.

Första stycket gäller inte filmer eller videogram som Statens biografbyrå har godkänt för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år. Det gäller inte heller en upptagning av rörliga bilder med samma innehåll som en film eller ett videogram som har godkänts av biografbyrån. Vidare gäller första stycket inte offentliga förevisningar av filmer eller videogram.

Har utlämnande av en film eller ett videogram av det slag som sägs i första stycket andra meningen skett till någon som fyllt femton år men inte arton år, gäller inte första stycket om filmen eller videogrammet har godkänts av Statens biografbyrå för visning för ungdom som fyllt femton år.

Har en upptagning av rörliga bilder försetts med ett intyg om att en film eller ett videogram med samma innehåll har godkänts av Statens biografbyrå för visning för någon åldersgrupp av barn under femton år *eller, vad gäller första stycket andra meningen, för ungdom som fyllt femton år,* skall inte dömas till ansvar enligt första stycket. Vad som har sagts nu gäller dock inte om intyget var oriktigt och den som har lämnat ut upptagningen har insett eller bort inse detta.

Bestämmelserna om otillåten utlämning av film eller videogram till någon under femton år har kompletterats med en motsvarande bestämmelse vid utlämning av film till någon i åldersgruppen femton–sjutton år. Ändringen är en följd av införandet av den nya artonårsgränsen. Filmer eller videogram som inte granskats av biografbyrån och filmer som fått avslag på ansökan om visning för någon åldersgrupp av barn eller ungdom under arton år, får vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning endast visas för personer som fyllt arton år. Likartade regler bör gälla på biograf och för videogram. Försäljning eller uthyrning av sådana filmer eller videogram skall därför inte ske till personer under arton år. Eftersom åldersgränsen höjts tolereras en högre nivån på våldet. När en film eller videogram lämnas ut till någon i åldersgruppen femton–sjutton krävs för straffbarhet att den innehåller rörliga bilder med ingående skildringar av verklighetstrogen karaktär som återger grovt våld eller hot om våld mot människor eller djur. Filmer eller videogram som har granskats och godkänts av Statens biografbyrå för visning för personer som fyllt femton år är undantagna.

Att lämna ut en film eller ett videogram som innehåller vålds-skildringar till barn under femton år trots att biografbyrån fastställt

att filmen endast får visas för person som fyllt femton år kan, i likhet med vad som gäller idag, vara ett brott mot bestämmelsen.

11.1.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram

1 § Framställningen i en film eller ett videogram skall vara granskad och godkänd av Statens biografbyrå, innan den får visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning *för barn eller ungdom under arton år.*

Ansökan om godkännande skall avse visning för en eller flera åldersgrupper av barn eller ungdom. Kan inte biografbyrån godkänna visning för någon av de åldersgrupper som ansökan avser, skall ansökan avslås.

Har biografbyrån avslagit en begäran att få visa en film eller ett videogram, får filmen eller videogrammet inte visas för barn eller ungdom under arton år vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning. Detsamma gäller film eller videogram som inte inlämnats till biografbyrån för granskning och godkännande.

Ändringen i *första stycket* innebär att granskningsplikten begränsas till att avse filmer som skall visas för barn och ungdom under arton år. Endast filmer eller videogram som skall visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning för barn eller ungdom behöver vara granskade och godkända av Statens biografbyrån. Inlämnas inte en sådan film för granskning eller om den får avslag på ansökan om visning för personer under arton år, får filmen visas endast för vuxna personer som fyllt arton år.

Videogram som inte är avsedda för offentlig visning utan för försäljning eller uthyrning kan, i likhet med vad som gäller för närvarande, lämnas in för frivillig granskning för att få filmen godkänd från femton år och för att därefter kunna hyra ut filmen utan risk för åtal för olaga våldsskildring.

Begreppen allmän sammankomst och offentlig tillställning har samma innebörd som i förslaget till ny ordningslag (prop. 1992/93:210) som avser att ersätta allmänna ordningsstadgan (1956:617) och lagen (1956:618) om allmänna sammankomster.

4 § Framställningen i en film eller ett videogram får inte godkännas för visning *för barn eller ungdom under arton år,* om händelserna

skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan *vålla barn eller ungdom under arton år psykisk skada.*

Vid bedömningen skall särskilt beaktas om framställningen innehåller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, skildrar sexuellt våld eller tvång eller skildrar barn i pornografiska sammanhang.

Om biografbyrån har avslagit en begäran att visa viss film eller visst videogram för någon under arton år och framställningen innehåller sådana skildringar som avses i andra stycket, skall den som begärt granskningen särskilt underrättas om detta.

Ändringarna innebär dels att möjligheten att förbjuda eller klippa i filmer eller videogram helt försvinner, dels att den tidigare censurgrunden förråande i stället ersätts med en prövning om framställningen kan vålla barn eller ungdom under arton år psykisk skada. Kriteriet psykisk skada används vid fastställande av de övriga åldersgränserna för filmvisningar. Begreppet skall ha samma betydelse här men anpassat till vad som kan anses vålla psykisk skada hos ungdomar i åldersgruppen femton–sjutton år.

Hänvisningen i *andra stycket* till bestämmelserna om olaga våldsskildring i brottsbalken kvarstår oförändrade. Skulle en olaga våldsskildring lämnas in till biografbyrån för granskning, skall den självfallet få avslag på begäran om visning för barn och ungdom. Filmen får då endast visas för vuxna personer. För att underlätta för en distributör som är osäker på om en viss film bör spridas, skall biografbyrån då underrätta ingivaren om att filmen enligt byråns uppfattning är en sådan skildring. Bestämmelsen skall tillämpas av biografbyrån ifall byrån skulle tillstyrka ett åtal för olaga våldsskildring om fråga skulle uppkomma. Enligt 16 kap. 19 § brottsbalken skall biografbyrån yttra sig innan allmänt åtal för olaga våldsskildring väcks såvitt avser filmer eller videogram. Bestämmelsen kan möjligtvis bidra till att stoppa spridning av olaga våldsskildringar. Att biografbyrån inte bedömt filmen som en olaga våldsskildring är dock ingen garanti för att slippa åtal.

6 § Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en *granskad och godkänd* framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som inte har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §, om inte något annat följer av *tredje* stycket.

Om framställningen inte har godkänts av biografbyrån får tillträde endast medges den som har fyllt arton år.

Barn som inte fyllt sju år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Barn som fyllt sju år men inte elva år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.

Ändringen har föranletts av den nya artonårsgränsen. Tillträde får inte medges någon som inte fyllt arton år för det fall filmen aldrig granskats av biografbyrån eller om den granskats men inte godkänts för visning för barn eller ungdom under arton år.

7 § Filmer eller videogram som har lämnats in för granskning skall återlämnas till den som har begärt granskningen.

Ändringen innebär att paragrafens andra stycke angående bl.a. filmklipp och bevarande av klipp upphävs.

19 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot villkor enligt 3 §,
2. bryter mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning,
3. bryter mot 8 § om tillståndskort,
4. underlåter att fullgöra sin skyldighet enligt 17 §.

Paragrafens första punkt är obehövlig och har därför strukits. Enligt dess lydelse kan den dömas som offentligt visar en film eller ett videogram som omfattas av granskningsplikt men som inte har godkänts för visning. Den som visas en film eller ett videogram för barn eller ungdom under arton år vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning bryter i vart fall mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning.

11.2 Motiv vid rekommenderad artonårsgräns

11.2.1 Yttrandefrihetsgrundlagen

Enligt detta förslag behövs inte femtonårsgränsen i 16 kap. 10 c § brottsbalken ändras. Ingen ändring av yttrandefrihetsgrundlagen är därför påkallad.

11.2.2 16 kap. 10 b och 10 c §§ brottsbalken

I 1 § granskningslagen har fastslagits att med godkännande avses att filmen eller videogrammet tillåts visas antingen för alla eller för barn som fyllt sju år, elva år eller femton år. En film som inte granskats eller som fått avslag på ansökan om visning för barn och ungdom under arton år och därför får en rekommenderad artonårsgräns, är inte godkänd av biografbyrån. Detta innebär att ändringar av 16 kap. 10 b eller 10 c §§ inte är helt nödvändiga.

11.2.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:886) om granskning och kontroll av filmer och videogram

1 § *Den som vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning vill visa en film eller ett videogram för den som är under arton år, skall inlämna filmen eller videogrammet till Statens biografbyrå för granskning och godkännande.*

Ansökan om godkännande skall avse visning för en eller flera åldergrupper av barn eller ungdom. Kan inte biografbyrån godkänna visning för någon av de åldersgrupper som ansökan avser, skall ansökan avslås.

Godkännande skall innebära att filmen eller videogrammet tillåts visas för alla eller för den som fyllt sju år, elva år eller femton år.

Har biografbyrån avslagit en begäran att få visa en film eller ett videogram, får filmen eller videogrammet inte vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning visas för barn under femton år. Vid visningen av en sådan film eller sådant videogram skall ungdom som fyllt femton år men inte arton år avrådas från att se filmen. Detsamma gäller film eller videogram som inte inlämnats till biografbyrån för granskning och godkännande.

Ändringen innebär att granskningsplikten begränsas till att avse filmer som skall visas för barn och ungdom under arton år. Endast filmer eller videogram som skall visas vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning för barn eller ungdom behöver vara granskade och godkända av Statens biografbyrån. Inlämnas inte filmen för granskning eller om den får avslag på ansökan om visning för personer under arton år, får filmen en rekommenderad artonårsgräns, vilket innebär att filmen inte får visas för den som inte fyllt femton år och att den skall bestämt avrådas för dem som inte fyllt arton år.

Syftet med att ange följden av ett beslut om godkännande, är att noga skilja på en film som av biografbyrån godkänts för visning för femtonåringar och en film som inte godkänts men som ändock får visas för femtonåringar men samtidigt skall avrådas för ungdom i åldern femton–sjutton. En film som godkänts för visning omfattas av undantagen från bestämmelsen om olaga våldsskildring. Det gör inte filmer som aldrig granskats eller som fått avslag på begäran om visning.

Videogram som inte är avsedda för offentlig visning utan för försäljning eller uthyrning kan, i likhet med vad som gäller för närvarande, lämnas in för frivillig granskning för att få filmen godkänd från femton år och för att därefter kunna hyra ut filmen utan risk för åtal för olaga våldsskildring.

Begreppen allmän sammankomst och offentlig tillställning har samma innebörd som i förslaget till ny ordningslag (prop. 1992/93:210) som avser att ersätta allmänna ordningsstadgan (1956:617) och lagen (1956:618) om allmänna sammankomster.

4 § Framställningen i en film eller ett videogram får inte godkännas för visning, om händelserna skildras på sådant sätt och i sådant sammanhang att framställningen kan *vålla barn eller ungdom under arton år psykisk skada.*

Vid bedömningen skall särskilt beaktas om framställningen innehåller närgångna eller utdragna skildringar av grovt våld mot människor eller djur, skildrar sexuellt våld eller tvång eller skildrar barn i pornografiska sammanhang.

Om biografbyrån har avslagit en begäran att visa viss film eller visst videogram för någon under arton år och framställningen innehåller sådana skildringar som avses i andra stycket, skall den som begärt granskningen särskilt underrättas om detta.

Ändringarna innebär dels att möjligheten att förbjuda eller klippa i filmer eller videogram helt försvinner, dels att den tidigare censurgrunden förråande i stället ersätts med en prövning om framställningen kan vålla barn eller ungdom under arton år psykisk skada. Kriteriet psykisk skada används vid fastställande av de övriga åldersgränserna för filmvisningar. Begreppet skall ha samma betydelse här men anpassat till vad som kan anses vålla psykisk skada hos ungdomar i åldersgruppen femton–sjutton år.

Hänvisningen i *andra stycket* till bestämmelserna om olaga våldsskildring i brottsbalken kvarstår oförändrad. Skulle en olaga vålds-

skildring lämnas in till biografbyrån för granskning, skall den självfallet få avslag på begäran om visning för barn och ungdom.

För att underlätta för en distributör som är osäker på om en viss film bör spridas skall biografbyrån då underrätta ingivaren om att filmen enligt byråns uppfattning är en sådan skildring. Bestämmelsen skall tillämpas av biografbyrån ifall byrån skulle tillstyrka ett åtal för olaga våldsskildring om fråga skulle uppkomma. Enligt 16 kap. 19 § brottsbalken skall biografbyrån yttra sig innan allmänt åtal för olaga våldsskildring väcks såvitt avser filmer eller videogram. Bestämmelsen kan möjligtvis bidra till att stoppa spridning av olaga våldsskildringar. Att biografbyrån inte bedömt filmen som en olaga våldsskildring är dock ingen garanti för att slippa åtal.

6 § Vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning där visning av en *granskad och godkänd* framställning i film eller videogram förekommer får tillträde inte medges någon som inte har uppnått den lägsta ålder som biografbyrån bestämt enligt 5 §, om inte något annat följer av *tredje* stycket.

Om framställningen inte har godkänts av biografbyrån får tillträde inte medges någon som inte har fyllt femton år. Ungdom som har fyllt femton men inte arton år skall dessutom avrådas från att se filmen eller videogrammet.

Barn som inte fyllt sju år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från sju år. Barn som fyllt sju år men inte elva år och som är i sällskap med en person som fyllt arton år får medges tillträde till visning av en framställning som är tillåten för barn från elva år.

Ändringen har föranletts av den nya artonårsgränsen som skall vara rekommenderad. För det fall filmen aldrig granskats av biografbyrån eller om den granskats men inte godkänts för visning för barn eller ungdom under arton år får tillträde inte medges någon som inte fyllt femton år. Ungdomar i åldern femton–sjutton år skall dessutom avrådas från att se filmen.

7 § Filmer eller videogram som har lämnats in för granskning skall återlämnas till den som har begärt granskningen.

Ändringen innebär att paragrafens andra stycke angående bl.a. filmklipp och bevarande av klipp upphävs.

19 § Till böter eller fängelse i högst sex månader döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet

1. bryter mot villkor enligt 3 §,

2. bryter mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning,

3. underlåter att utfärda rekommendationer enligt 6 § andra stycket,

4. bryter mot 8 § om tillståndskort,

5. underlåter att fullgöra sin skyldighet enligt 17 §.

Paragrafens första punkt är obehövlig och har därför strukits. Enligt dess lydelse kan den dömas som offentligt visar en film eller ett videogram som omfattas av granskningsplikt men som inte har godkänts för visning. Den som visar en film eller ett videogram för barn eller ungdom under femton år vid allmän sammankomst eller offentlig tillställning bryter i vart fall mot 6 § om åldersgränser för tillträde till visning. Det skall vidare vara straffbart att underlåta att utfärda rekommendationer om artonårsgränsen.

Reservation

av ledamoten Gunilla Bodin

Våldsskildringsrådet föreslår att det skall införas ytterligare en åldersgräns vid 18 år för offentlig visning av film och videogram samt att vuxencensuren i samband därmed tas bort. Rådet för ett allmänt resonemang om den nya åldersgränsen skall vara rekommenderad eller ej.

Jag motsätter mig införandet av en 18-årsgräns på biograf och även borttagande av vuxencensuren av följande skäl:

Dagens 15-årsgräns innebär att en hel del filmer med kraftiga våldsinslag klipps och att några även förbjuds helt, enligt Biografbyrån. Främst sker detta med hänsyn till att ungdomar i 15–18 årsåldern kommer att se dessa filmer.

Om man inför en 18-årsgräns skulle antagligen dessa klipp eller förbud inte komma att göras och det skulle således komma att finnas vuxenfilmer på marknaden som innehåller kraftiga och brutala våldsinslag. Dessa filmer skulle dessutom mycket snart finnas relativt lättillgängliga för en stor barn- och ungdomspublik på videomarknaden.

Med en rekommenderad 18-årsgräns skulle dessa filmer sannolikt komma att ses av de flesta ungdomar som är intresserade, dvs även de som är under 18 år.

Jag instämmer i rådets uttalande i avsnitt 9

– att samhället har ett ansvar att stödja och hjälpa föräldrarna i deras roll som fostrare

– att effekterna blir starkare i biografsalongen, samt

– att det är viktigt att ge tydliga signaler från vuxenvärlden om att vissa filmer inte betraktas som lämpliga för barn och ungdomar under en viss ålder.

Just därför anser jag att det är viktigt att behålla det nuvarande systemet som innebär att vissa klipp kan göras i de filmer som visas på svensk biograf.

Ett införande av en 18-årsgräns innebär att de råaste filmerna blir tillgängliga på bio men även på video på ett helt

annat sätt än för närvarande. Vuxenfilm kommer fortsättningsvis endast vid olaga våldsskildring och barnpornografibrott att kunna bli föremål för en mycket liberal rättslig prövning i efterhand. En ny åldersgräns innebär därför en så kraftig liberalisering av filmcensuren att skyddet mot våldsutbudet på film och video i praktiken minskar.

En bindande 18-årsgräns skulle inte heller garantera ett fullständigt skydd för de yngre åldrarna. Hur skall biografvakten kunna avgöra vem som får gå in och inte. Det är säkert mycket svårt att sätta stopp för en reslig 16- eller 17-åring som vill in tillsammans med sina kamrater.

De nuvarande åldersgränserna är etablerade och relativt accepterade. Om de behålls blir vuxencensuren kvar, vilket ger ett visst skydd för barn och ungdom i dagens hårda mediesamhälle.

Det kan egentligen inte ligga i samhällets intresse att acceptera ett ökad utbud av våld till barn och unga. Införandet av en 18-årsgräns ser jag därför som en eftergift för starka kommersiella intressen.

Enligt min uppfattning borde vi i våldsskildringsrådet först kunna bevisa att det ***inte*** är skadligt med våldsinriktade filmer innan vi föreslår att marknaden liberaliseras ytterligare. Det skulle ge ett bättre skydd för barn och unga än att, som nu görs, använda yttrandefriheten som ett avgörande skäl för att släppa allt fritt. Den totala yttrandefriheten för de vuxna riskerar annars att införas på barn och ungdomars bekostnad.

Vuxenvärlden har idag all anledning markera och sätta en gräns för vad som kan accepteras.

Den s.k. friheten från granskning och censur i utbudet i TV och video är inte heller något argument för att släppa allt fritt. Snarare borde en av samhället angiven nivå tjäna som förebild för internationella avtal om gränsöverskridande TV-sändningar och för etiska avtal med videobranschen.

Branschen har själv pekat på risker med införandet av en 18-årsgräns. Man framhåller bl a att våldet mycket lätt "spiller av sig" till video och övriga media. En motvikt från samhällets sida är därför även av detta skäl på plats.

Kunskapen om bildvåldets effekter har även ökat markant på senare år. Ett antal undersökningar har slagit fast att våldsinslag i medierna

kan leda till aggression på kort och på lång sikt för vissa individer under vissa omständigheter.

Ett förslag om liberalisering av filmcensuren framstår också utifrån dessa forskningsresultat som icke trovärdigt för det Våldsskildringsråd vars uppgift bl.a. varit att samordna myndigheters åtgärder mot skadliga verkningar av våldsskildringar i rörliga bilder.

Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter artikel 17 åtar sig konventionsstaterna att uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd. Sverige har ställt sig bakom denna konvention, som avser barn i åldrarna 0–18 år. Det förslag som Våldsskildringsrådet lägger anser jag strider mot barnkonventionens intentioner.

Mot bakgrund av vad jag ovan framfört motsätter jag mig därför rådets förslag om införande av en ny filmisk vuxengräns vid 18 år och ett samtidigt borttagande av vuxencensuren.

Särskilt yttrande

av ledamöterna Christina Linderholm och Ulla Pettersson

Rådets diskussion om huruvida åldersgränserna vid offentlig filmvisning bör vara tvingande eller rekommenderade har vi funnit värdefull. Vi vill dock deklarera att vi anser att tvingande åldersgränser är en förutsättning för vuxencensurens avskaffande.

Särskilt yttrande

av ledamöterna Sven Allerstrand, Gunnel Arrbäck, Jan-Erik Billinger och Erik Nilsson

Det finns starka yttrandefrihetsrättsliga skäl att hävda att statens nuvarande möjlighet att för vuxen publik göra ingrepp i form av klipp i filmer och förbud mot visning av filmer bör avskaffas. Samtidigt finns det goda skäl att för den yngre publiken ändå bibehålla vissa restriktioner respektive rekommendationer. Vi anser att det går en rätt naturlig skiljelinje mellan barn/yngre ungdomar och vuxna just vid myndighetsåldern 18 år.

Med hänvisning till samma yttrandefrihetsrättsliga principer kan det anses vara ett värde i att någon förhandsgranskning för myndiga vuxna överhuvudtaget inte förekommer. Det kan finnas vissa skäl att anse att den nuvarande s.k. vuxengränsen är tillräcklig och att någon förhandsgranskning inte heller skall förekomma för filmer som skall visas för personer som fyllt 15 år.

För oss är detta dock alltför långtgående, med tanke på att den nuvarande s.k. vuxengränsen, vid 15 år, är lägst bland alla kända länder i världen. Och så länge det finns en allmän consensus med innebörd att vissa särregler bör finnas för barn, så länge råder också samstämmighet om att filmmediet skiljer sig från andra medier där inga åldersgränser överhuvudtaget existerar. För oss är det viktigaste att slå fast friheten för vuxna att kunna se filmer i det skick de gjorts av regissörer/producenter och därmed blir det viktigt att avlägsna filmcensurens möjlighet att ingripa mot filmer i form av klipp och förbud. Det handlar både om rättigheterna för dem som gör filmer att få visa dem i sitt ursprungliga skick och om rättigheterna för vuxna att få se filmerna i detta ursprungliga skick. Vi menar dock att det finns skäl till fortsatt generell förhandsgranskning av biograffilm, enbart i syfte att sätta åldersgränser, inklusive den nya åldersgräns – "tillträde från 15 år men avrådes för personer under 18 år" – som vi pläderar för.

Vi anser, kort sagt, att "censuren" i form av förhandsgranskning kan bestå medan "censurerandet" i form av möjligheter till ingrepp

avskaffas. Praktiken framstår här som viktigare än teorin. Om vi i praktiken avskaffar möjligheten till ingrepp i filmerna bör vi kunna leva med att den formella förhandsgranskningen fortfarande finns kvar.

Vi förordar alltså en fortsatt ordning med förhandsgranskning och beslut om åldersgränser på bio enligt följande:

* ingen ändring beträffande nuvarande åldersgränser barntillåtet, 7 år och 11 år;

* en uppmjukning av nuvarande 15-årsgräns, med innebörd att personer som fyllt 11 år inte skall hindras tillträde men att filmen uttryckligen avråds för personer under 15 år

* införande av en ny – rekommenderad – åldersgräns vid 18 år med innebörd att personer som fyllt 15 år inte skall hindras tillträde men att filmen uttryckligen avråds för personer under 18 år.

Rent praktiskt innebär förslaget att den obligatoriska förhandsgranskningen – som vi därmed anser skall kvarstå för filmer och videogram som skall visas offentligt – inte längre skulle inbegripa möjligheter för biografbyrån att förbjuda en film eller besluta om klipp av vissa sekvenser. Det enda syftet med granskningen skulle vara att sätta ut åldersgränser. Dock gäller naturligtvis liksom hittills att en filmdistributör som önskar en viss låg åldersgräns själv kan redigera en film för att anpassa den till en sådan åldersgräns.

Vi anser att det kriterium som bör gälla för samtliga åldersgränser skall vara risk för psykisk skada för de aktuella åldersgrupperna.

En viktig utgångspunkt för oss är att det vuxna samhällets oro för ungdomars medieanvändning är överdriven och ofta bygger på bristande förståelse för ungdomars egen kultur och egna uttrycksformer. Det finns gott om exempel på detta i debatter som förts under de senaste decennierna kring olika fenomen som attraherat ungdomar och som vuxna opinioner velat stoppa.

För oss är det därmed också avgörande att den nya 18-årsgränsen blir just rekommenderad och inte tvingande. Det skulle innebära problem att i dagens mediesituation införa regler som kan innebära ökade restriktioner för åldersgruppen 15–18 år, vilket skulle kunna bli resultatet av en tvingande 18-årsgräns. Det skulle medföra att den nuvarande skillnaden mellan tillgängligheten i de olika medierna ytterligare skulle accentueras och att vi realiteten skulle godta detta. Det finns skäl för åsikten att filmupplevelsen på bio kan anses starkare

än motsvarande upplevelse av film i tv–format. Och det finns två sidor av den medaljen. Den ena är att särskilt för de yngsta barnen kan våldsinslag och skrämmande scener bli mer överväldigande på bio, vilket vi menar motiverar striktare bestämmelser för dessa åldersgrupper på bio Den andra är att för de något äldre ungdomarna kan en biovisning ofta medföra en rikare upplevelse av en film än tittande hemma på den mindre rutan. Och till detta kommer också att biosalongen på ett annat sätt är en kontrollerad social situation.

Skälen till att vi anser att införandet av en rekommenderad 18-årsgräns bör åtföljas av en uppmjukning av nuvarande åldersgräns 15 år är följande:

– det blir logiskt att ha samtliga åldersgränser villkorade resp rekommenderande;

– vi vill avdramatisera åldersgränserna och inte utestänga ungdomar i tonåren från att se på bio filmer som de i stor utsträckning redan ser på video och i tv;

– med kriteriet "risk för psykisk skada" för samtliga åldersgränser blir det också naturligt att bedömningarna för de olika övre åldersgränserna blir något annorlunda än i dag.

I fråga om konsumtion av rörliga bilder är verkligheten ju den att ungdomar i mitten av tonåren inte alls är tvungna att respektera åldersgränserna om de inte själva vill. Det är bara en fråga om att byta medium. Det mesta av det som kan förbjudas för dem på bio finns lätt tillgängligt på video eller i tv. Däremot är det viktigt att de har klart för sig vad ansvariga vuxna anser vara mindre bra för dem att ta del av i för tidig ålder. Och det är vår övertygelse att även om många ungdomar väljer att trotsa riktlinjer som inte innebär direkta förbud, så har de i längden nytta av att vara medvetna om dessa riktlinjer.

Det är också värt att starkt understryka att det som i dagens läge möjligen kan vara problemet ingalunda är filmvisningarna på biograf, med dess offentliga karaktär och insyn från bevakande medier och opinion, visningar som dessutom svarar för en mycket liten andel av den samlade konsumtionen av rörliga bilder, utan i så fall den överväldigande andel tittande som försiggår privat, via video och television.

Vi anser emellertid också att det skall finnas vissa yttersta gränser för vilka bilder som överhuvudtaget skall få spridas i ett civiliserat

samhälle. Till det som inte skall vara tillåtet att sprida hör främst vissa skildringar av sexuellt våld och tvång i pornografiska filmer, där något försvarlighetskriterium inte föreligger, liksom skildringar av barn i pornografisk bild. Dessa förbud bör, liksom hittills, upprätthållas i form av efterhandsgranskning, dvs. spridningsförbud i brottsbalken.

För den händelse en film som inlämnas till granskning hos biografbyrån skulle innehålla skildringar som kan bedömas strida mot de nyss nämnda brottsbalksreglerna, skulle byrån meddela distributören ett formellt beslut om rekommenderad 18-årsgräns tillsammans med information om att spridning av filmen kan komma att leda till att byrån hos JK tillstyrker åtal för brott mot bestämmelserna om olaga våldsskildring.

När det gäller brottsbalkens regler om videogram förordar vi att det nuvarande utlämningsförbudet till den som är under 15 år ändras till att gälla den som är under 11 år.

Kommittédirektiv

Dir. 1990:40

Rådet mot skadliga våldsskildringar

Dir. 1990:40

Beslut vid regeringssammanträde den 21 juni 1990

Chefen för utbildningsdepartementet, statsrådet Göransson anför.

Mitt förslag

Rådet mot skadliga våldsskildringar inrättas som ett organ i enlighet med kommittéförordningen med uppgift att samordna verksamhet mot skadliga våldsskildringar i rörliga bilder.

Bakgrund

I prop 1989/90:70 presenterade regeringen ett brett åtgärdsprogram för att minska skadeverkningar av våldsskildringar i rörliga bilder. Regeringen föreslog bl a att ett särskilt råd mot skadliga våldsskildringar skulle inrättas. Rådets uppgift skulle bli att samordna olika insatser av statliga och andra myndigheter, organisationer och näringslivet. Vidare föreslog regeringen att statens biografbyrå skulle få i uppdrag att ha tillsyn över videogrammarknaden. För detta ändamål skulle byrån bygga upp en organisation i landet.

Genom beslut den 22 mars 1990 tillkallade chefen för utbildningsdepartementet en organisationskommitté med uppdrag att utarbeta förslag till organisation m m för det nämnda rådet och för biografbyråns tillsyn över videogrammarknaden. Kommittén lämnade sina förslag beträffande rådet den 30 maj 1990.

Riksdagen godkände den 31 maj 1990 i allt väsentligt propositionens förslag.

Några utgångspunkter för rådets arbete

I stället för censur

Debatten om videovåldet har i stor utsträckning handlat om det s k extremvåldet. Här har en stark opinion växt fram. Föräldrar har slutit sig sam-

man lokalt och bildat aktionsgrupper, namninsamlingar har genomförts, föreningar och organisationer har fört upp videovåldet på sina dagordningar och i många kommuner har mediagrupper tillsatts.

Rådet mot skadliga våldsskildringar har beslutats bl.a. för att gå den nämnda opinionen till mötes. Regeringen och riksdagen har inte varit beredda att införa en obligatorisk förhandsgranskning av videogram. Huvudskälet är att åtgärden inte bedömts som effektiv, eftersom de flesta extremvåldsfilmer finns på den svarta marknaden. Rådet mot skadliga våldsskildringar har större möjligheter att – i ett nära samarbete med folkrörelser och med skilda lokala grupper – påverka och förändra utbudet. Medlen är opinionsbildning, kunskapsutbyte och information.

I den allmänna debatten har ibland argumentet förts fram att det centrala med en lagstiftning inte är effektiviteten utan de signaler den skickar ut om en moralisk uppfattning. Också här kan rådet, med sin breda satsning på samordning, fylla en funktion. Tillsättningen av rådet är en markering från samhället att vissa inslag i hittillsvarande utveckling inte accepteras.

Inte bara extremvåldet

Rådets arbete skall inte enbart avse extremvåldet. Frågan om våldsskildringar måste ses i perspektivet av hela det utbud av rörliga bilder som når barn och ungdomar. Här finns t ex nyhetssändningarna i TV och det s k underhållningsvåldet. Dessutom håller det snabbt på att växa upp en ny marknad med olika typer av data- och TV-spel. Även de utformas ofta med inslag av våld och brutalitet.

Det breda perspektivet innebär att rådet skall följa hela marknaden och göra bedömningar av hur den utvecklas i dessa hänseenden. Samtidigt innebär det att rådets arbete i huvudsak skall verka för att barn och ungdomar själva klarar av att *orientera sig i och kritiskt granska* det stora utbudet. Här är det inte minst viktigt att rådet inriktar sig mot vuxengenerationen. Det finns i dag en kunskapsklyfta mellan ungdomar och vuxna när det gäller film och video. Samtidigt är det de vuxna som i *nära relationer* till de unga främst kan bidra till att bygga upp en motståndskraft mot våldsskildringar. Rådets arbete bör således i första hand inriktas mot *kunskap och information.*

Skolans ansvar

Ansvaret för vad barn ser i sina hem ligger naturligt i första hand på föräldrarna. Men även skolan har här en viktig roll. Den rörliga bilden måste ägnas en stor och kvalificerad uppmärksamhet. Den delen av mediekunskapen måste fogas in i skolans arbete så att alla elever kommer i kontakt med den. Eleverna måste – precis som länge har gällt i skolan beträffande skrivna tex-

ter – uppmuntras att anlägga ett kritiskt/analytiskt betraktelsesätt även på rörliga bilder.

Det blir en av rådets viktigaste uppgifter att – i samråd med framför allt skolöverstyrelsen och Svenska Filminstitutet – utforma de åtgärder som här kan vara motiverade.

Rådets uppgifter

- En grundläggande uppgift för rådet är att vara ett samarbetsorgan för skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statens biografbyrå, brottsförebyggande rådet, statens ungdomsråd, arkivet för ljud och bild och barnmiljörådet. Syftet är att ge ett brett stöd, en uppmuntran och en konkret hjälp till de organisationer och grupper ute i landet som på olika sätt arbetar med videovåldsfrågorna. Tyngdpunkten i rådets samordnande uppgifter skall ligga på *information och utbildning*.

Rådet skall i sitt arbete prioritera frågan om vilka konkreta åtgärder som behöver vidtas inom utbildningsväsendet och i lärarutbildningen för att det förebyggande arbetet skall kunna förbättras. Många av de lärare som i dag undervisar i dessa frågor behöver ökad kunskap och stöd genom fortbildning och andra insatser. Rådet skall utarbeta förslag till hur mediekunskap skall kunna fogas in i skolans arbete på olika nivåer.

- En av rådets viktigaste uppgifter är att *följa marknadsutvecklingen* och den tekniska utvecklingen. Rådet skall – framför allt i samråd med arkivet för ljud och bild – göra studier i videogrammens utveckling och tendenser och också följa den snabba utvecklingen beträffande data- och TV-spelen.
- Rådet skall också kontinuerligt följa de erfarenheter som *massmedie- och påverkansforskare* gör på området. Det är en fördel om rådet därvid kan sprida populärvetenskaplig information som kan användas av folkrörelser och olika lokala grupper ute i landet.
- Rådet bör fortlöpande ge utbildningsdepartementet information om sitt arbete och om de *effekter* som uppnås till följd av regeringens *åtgärdsprogram*. I synnerhet bör rådet följa erfarenheterna av de nya reglerna för vuxenmedverkan och i det sammanhanget överväga om det är lämpligt att förändra de nu gällande åldersgränserna eller att införa nya, t ex en *18-årsgräns*.
- Den självsanering som inletts inom videobranschen bör uppmuntras. Rådet bör etablera en *nära kontakt med branschen* och kontinuerligt diskutera fortsatta åtgärder för självsanering. I första hand är det med videodistributörerna rådet skall föra dessa samtal.
- Rådet kan ta *initiativ till projekt* inom forskning, utbildningsväsende och föreningsliv. Det kan t ex gälla studier av skilda samhällsgruppers videokonsumtion, lokala projekt med ambition att kartlägga utbudet, arbete med

medieprogram eller kvalitetsinbrytningar på videomarknaden. Rådets uppgift skall vara att föreslå de projekt som här kan vara lämpliga.

- De krav som behöver ställas på uppgifter från distributörerna i samband med att videogram registreras måste övervägas. Den övergripande målsättningen skall vara att uppgifterna i registret skall kunna fungera som en sorts *varudeklaration för videogram*. Biografbyråns tillsynsorganisation och de som vill följa utbudet på marknaden skall med hjälp av den kunna få ett begrepp om utvecklingen. Rådet har en uppgift att medverka i detta arbete.
- Rådet bör slutligen även ha en uppgift att *bekämpa otillåtna våldsskildringar*. Den uppgiften vilar främst på polisen och den nya tillsynsorganisation som skall knytas till statens biografbyrå. Rådet bör dock ha ett nära samarbete med dessa myndigheter och även med de lokala grupper i landet som engagerat sig i frågan. Rådets bidrag i detta arbete kan bli att ge del av sina erfarenheter av hur videoutbudet utvecklas.

Rådets arbetsformer

Rådet skall vara ett *forum* för utbyte av *information*. Rådet skall även – i syfte att bidra till samordningen på området – diskutera inriktningen av arbetet med videovåldsfrågorna i de till rådet anknutna verken och organisationerna. Rådet skall också fatta de grundläggande besluten om rådsarbetet. För mer löpande ärenden bör det finnas ett *arbetsutskott*, med förslagsvis fem ledamöter.

Med hänsyn till bredden i rådets uppdrag – och till uppdragens delvis skilda karaktär – är det naturligt om rådets arbete på basplanet organiseras i *projektgrupper/arbetsgrupper*. Det blir då lättare att uppnå handlingskraft och koncentration. De myndigheter, organisationer etc som skall medverka i rådets arbete eller kontinuerligt följa det, bör därför även knytas till grupperna i rådet.

Rådet skall ha god och nära kontakt med olika lokala grupper i landet. Här finns det skäl att även lyfta fram de insatser som görs i kommunal regi. Kommunerna har ett viktigt konkret ansvar för skola och kulturpolitik och de har också huvudansvaret för sociala frågor. Om rådet skall kunna utgöra en informationsbas för olika lokala grupper är det viktigt att även personer med kommunal erfarenhet får följa rådets arbete. Många enskilda kommuner har visat ett stort engagemang mot videovåldet.

Slutligen är det viktigt att rådet får knyta till sig forskarkunskap, inte minst för att rådets skilda projekt – centrala och regionala – skall kunna sättas in i ett brett kunskapssammanhang och erfarenheterna av projekten senare kunna tillgodogöras. Det finns också skäl att här påminna om rådets uppgift att fortlöpande ge lättfattlig information om de erfarenheter som vinns i forskarvärlden.

Utbildningsdepartementet svarar för rådets sekretariat, lokalförsörjning och tekniska utrustning samt för övriga kanslikostnader.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag

att regeringen beslutar att inrätta ett råd – omfattat av kommittéförordningen (1976:119) – mot skadliga våldsskildringar om högst 12 ledamöter med uppgifter av det slag jag ovan angivit och

att regeringen bemyndigar chefen för utbildningsdepartementet

att tillkalla ledamöter i rådet

att utse en av ledamöterna att vara ordförande samt

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt rådet.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hans hemställan.

(Utbildningsdepartementet)

KULTURDEPARTEMENTET

REGERINGSBESLUT 15
Datum 1992-10-29
Dnr Ku91/181/Me

Våldsskildringsrådet
Kulturdepartementet
103 33 STOCKHOLM

INKOM TILL U 1990:03
DATUM: 6/11-92
DNR: 56

Skrivelse från Nordiska Ministerrådet

./. Handlingarna i ärendet bifogas

Nordiska Ministerrådets sekretariat har föreslagit att frågan om en nordisk harmonisering av åldersgränserna för tillträde till biografföreställningar tas upp till behandling av de nordiska ländernas regeringar. Till skrivelsen fogades en framställning från Nordkalottkommittén om att inrätta en frizon för filmcensur i Tornedalen.

Statens biografbyrå har yttrat sig i ärendet.

Regeringen beslutar att överlämna handlingarna i ärendet till Rådet mot skadliga våldsskildringar (U 1990:03) för beaktande i rådets utredning om eventuellt införande av en 18-årsgräns för biograffilm i Sverige m.m.

På regeringens vägnar

Birgit Friggebo

Jens Cavallin

Kopia till

Nordiska Ministerrådet
Statens biografbyrå

Postadress: 103 33 STOCKHOLM | Gatuadress: Jakobsgatan 26 | Telefon: 08 - 763 10 00 | Telex: 11461 LOENDEP S | Telefax: 08 - 21 68 13

STATENS BIOGRAFBYRÅ
FILMCENSUREN

1991-10-24

Dnr 91/91
Ert dnr 1902/91

1991-12-02
Överl. till Kulturdep.
Eva Johansson

KULTURDEPARTEMENTET
Registratorn
Ink. 1991 -12- 0 2
Dnr. KU91/181/ME
Aktbil.

Utbildningsdepartementet
103 33 STOCKHOLM

UTBILDNINGSDEP.
Ink. 1991 -10- 2 8
Dnr 1902/91

91/181/ME

Yttrande över remiss "Censurisk frizon i Tornedalen" och överväganden om viss nordisk harmonisering av filmcensurbeslut

Statens biografbyrå vill anföra följande.

Vi tillstyrker varmt tanken att man främst för finskspråkig publik i Sverige skall kunna visa film som godkänts av den finländska filmgranskningsbyrån även om den inte varit föremål för granskning hos den svenska biografbyrån.

Vi anser vidare att motsvarande regel skall kunna gälla för visning i Finland av svenskspråkiga filmer som godkänts av statens biografbyrå, även om de inte inte granskats av filmgranskningsbyrån i Helsingfors.

Vi tror inte att det är vare sig lämpligt eller möjligt att göra en sådan regel geografiskt begränsad, exempelvis till Tornedalen. I Sverige finns åtskilliga andra regioner med ett starkt inslag av finsktalande befolkning som också borde få möjlighet att utnyttja en sådan möjlighet. Och motsvarande resonemang gäller för Finland.
Tillämpningen av censurregler i Sverige och Finland är, trots vissa nyansskillnader, så pass likartade att någon risk för "missbruk", t ex i form av distribution av filmer som skulle blivit helt förbjudna i det ena landet och inte i det andra, kan anses helt försumbara.

Vi tror inte heller att det är nödvändigt att ha speciella kriterier för publiken (t ex krav på finskspråkighet) i detta första försök till konkret nordiskt samarbete inom filmcensurområdet. Den som vill visa finskproducerad film i Sverige för vilken publik som helst bör få göra det utifrån beslut och åldersgränser som den finländska filmgranskningsbyrån fastställt. Och motsvarande bör få gälla i Finland för svenskproducerad film.

Filmgranskningsinstitutionerna i de nordiska länderna (sex länder när vi inkluderar Färöarna som har egen lagstiftning på området) har ett unikt och intensivt samarbete med regelbundna sammanträffanden och en hel del korrespondens och telefonkontakter. Vi har sedan flera år diskuterat möjligheterna till en högre grad av harmonisering mellan länderna.

Vi är medvetna om att vissa skillnader finns mellan länderna. Särskilt Danmark utkristalliserar sig naturligtvis i och med frånvaron av filmcensur för personer över 16 år.

Vi vill för dagen inte lägga några direkta förslag när det gäller ytterligare harmonisering i filmcensurreglerna mellan de nordiska länderna. Men vi är engagerade i en intensiv diskussion med våra nordiska kolleger, med det uttalade syftet att komma fram till sådana förslag i framtiden.

Vi tror att det i flera hänseenden finns mycket av samsyn inom de nordiska länderna som det är angeläget att betona, inte minst i relation till en kommande europeisk integration.

Postadress
Box 7728
103 95 STOCKHOLM

Besöksadress
Regeringsgatan 65, plan 5, uppg C

Telefon
08 - 24 34 25
Telefax
08 - 21 01 78

Postgiro
1 56 78-6

Sammanfattningsvis tillstyrker vi ett förslag om att finskproducerad film efter beslut om godkännande från den finländska filmgranskningsbyrån skall kunna visas i Sverige med närmast motsvarande åldersgräns (t ex 16 år i Finland = 15 år i Sverige, 12 år i Finland = 11 år i Sverige och 8 år i Finland = 7 år i Sverige) utan särskilt godkännande från den svenska biografbyrån.

Motsvarande regel bör kunna tillämpas i Sverige för finskproducerad film med motsvarande översättning av åldersgränserna.

Detta yttrande avges efter diskussion i biografbyråns styrelse och efter samråd med statens filmgranskningsbyrå i Finland och även statens filmkontroll i Norge.

STATENS BIOGRAFBYRÅ

Gunnel Arrbäck

Gunnel Arrbäck

1(1)

NORDKALOTTKOMMITTEN / NORRBOTTEN
NORDKALOTTENS HANDELS- OCH INDUSTRIKONTOR (NHI)

8 APR. 1991

NORDISK MINISTERRÅD
J. nr. 22053.91.001/91

Datum
1991-03-27

Ert datum

Er beteckning

Nordiska Ministerrådet
Store Strandstrede 18
DK-1255 KÖPENHAMN

Censurisk frizon i Tornedalen

Haparanda Folkets Husförening (HFH) vill visa finskproducerad och finskcensurerad film. För detta krävs en ytterligare censur med åtföljande kostnader. HFH önskar en ändring av nuvarande bestämmelser så att en redan av censur i Finland eller Sverige godkänd film kan visas på båda sidor av gränsen i Tornedalen.

Vi översänder kopia av förslag och anhåller om medverkan till att en i detta avseende frizon skapas i Tornedalen.

Med vänlig hälsning

NORDKALOTTKOMMITTÉN/NORRBOTTEN

Emil Malmberg

Emil Malmberg

Bil.

Postadress
NHI
Länsstyrelsen i Norrbottens län
S-951 86 Luleå

Besöksadress
Residensgatan 21 A

Telefon
0920-965 62
0920-965 61

Phone
Int +46 920 965 62
Int +46 920 965 61

Telefax
0920-264 70
Int +46 920 264 70

Nordisk Ministerråd

Göran Lannegren
Utbildningsdepartementet
S-103 33 Stockholm
SVERIGE

UTBILDNINGSDEP. Ink. 1991 -06- 12 Dnr 1908/91

KULTURDEPARTEMENTET Registratorn Ink. 1991 -12- 02 Dnr. Aktbil. KU91/181/MC

cc Aktbilaga

06.051991/EFJ
J.nr.22053.91.001/91

Vedr. eventuel nordisk harmonisering af filmcensurreglerne.

Som led i Handlingsplanen for nordisk kulturelt samarbejde (1988) vedtog ministerrådet bl.a., at man ville "nærmere overveje at arbejde for en harmonisering af aldersgrænserne for adgangen til filmforestillinger således, at udvekslingen af børne- og ungdomsfilm lettes." (Handlingsplanen sd.46-47. Der henvises endvidere til bilag afsn.3.2.5 - vedlagt).

Indtil videre har dette spørgsmål ikke været taget op til konkret overvejelse i ministerrådssammenhæng, men med henvisning til vedlagte aktuelle henvendelse fra Nordkalottkommitten, vil sekretariatet bede de respektive nationale ministerier overveje spørgsmålet, således at det i første omgang kan drøftes på det kommende møde i Styringsgruppen for kultur- og massemediesamarbejde den 26. august 1991.

Med venlig hilsen

Ann Sandelin
Afdelingschef

Store Strandstræde 18 DK-1255 København K | Telefon/Telefax + 45 33 11 47 11 | Telefax (uden for kontortid) + 45 33 11 52 32 | Telex 155 44 nordmr dk | Postgiro 3 21 51 56

Om påverkan av medievåldet

av Cecilia von Feilitzen

Forskningen om hur vi påverkas av våldsinslag i massmedierna har främst tagit fasta på våldsskildringar i rörliga bilder – på TV-rutan, filmduken och videoskärmen. Sällan har man studerat inverkan av våldsinslag i andra massmedier, dvs. tryckta medier (böcker, dagstidningar, veckotidningar, serietidningar m.m.) eller lyssnarmedier (radio, musikkassetter och skivor).

Forskningen har också främst studerat effekter av det fiktiva underhållningsvåldet, dvs. tagit upp populärkulturen och undvikit finkulturen. Man har då inriktat sig på det manifesta fysiska våldet (och i någon mån det verbala). Undersökningarna är långt färre rörande det realistiskt framställda våldet, liksom det psykiska, det strukturella eller det latenta våldet. Vi vet alltså mer om inverkan av actionfilmer och skräckvideo än av t.ex. nyhetsvåld och "konstnärligt motiverat" våld. Och vi vet mer om påverkan av skjutande, slagsmål, knivar och mördande än av andra typer av makt och förtryck i medieutbudet.

Skälen till denna forskningsinriktning är flera. Å ena sidan har många ifrågasatt nödvändigheten av ett påhittat underhållningsvåld, ifall detta har skadliga effekter, samtidigt som man menat att nyhetsvåldet talar om för oss vad som verkligen sker, varför vi inte kan avskärma oss ifrån det.

Å andra sidan har forskarna anklagats för att skydda och försvara sin egen medelklasskultur (finkulturen, litteraturen) genom att inte göra studier om den. I stället har de alltså sett populärkulturen, som mera appellerar till arbetarklassen, som ett "problem" – och därmed även gjort personer som tillhör arbetarklassen till "problematiska" objekt. Från denna synvinkel är alltså forskningen i sig ett förtryck.

På liknande sätt finns en skev inriktning från forskningens sida att framför allt studera medievåldets inverkan på barn och ungdomar – dvs. se vissa barn och ungdomar som "problematiska", medan forskarna lätt glömmer att studera sin egen ålder. Ändå visar de få undersökningar som finns om medievåldets påverkan på vuxna, att även de – vi – tar intryck.

Motstridiga resultat?

Trots att forskningen nästan bara fokuserat underhållningsvåldet i de visuella mediern, tycks resultaten ändå ofta motsägelsefulla. Men detta är en delvis skenbar uppfattning. Den beror bl.a. på att massmediepåverkan är indirekt och fungerar i samspel med föräldrar, kamrater, skola osv, som i sin tur har långt större betydelse än medierna. De som bekymrar sig över medievåldets påverkan vill kanske ha ett hundraprocentigt entydigt besked, trots att undersökningar gång på gång visat att det är alltför förenklat att utpeka medierna som enda orsaken. Och dessa personer rycker kanske då på axlarna åt de "motsägelsefulla forskningsresultaten" eller tycker att det är för krångligt att sätta sig in i dem. Med tiden har också alltfler forskare givit sig in i fältet och det med olika utgångspunkter och perspektiv, med rikhaltiga resultat som följd. Eftersom det är omöjligt att göra en total undersökning – en undersökning av hela verkligheten – koncentrerar sig var och en på ett utsnitt av den. Resultaten från undersökningarna om medievåldet kommer därför också att gälla olika delar av verkligheten (varur forskaren inte heller helt kan frigöra sin egen roll). Men snarare än att stå i konflikt med varandra, kompletterar både perspektiven och resultaten varandra på ett intressant sätt.

För att undvika förvirring gäller det bl.a. att klargöra vilken typ av påverkan man tänker på, vilka som påverkas och i vilket sammanhang påverkan sker. Är det t.ex. fråga om effekter i form av rädsla eller aggression? Avtrubbningar eller föreställningar om våld? Spänning eller bearbetning av inre konflikter? Gäller påverkan sedan barn, ungdomar eller vuxna? Och är det fråga om tittande på TV hemma eller om videoanvändning i gänget?

Vidare måste man komma ihåg att människor reagerar individuellt. Allt tydligare visar forskningen att ett och samma medieinnehåll ger upphov till olika påverkan hos olika individer. Medan den ena upplever spänning, blir den andra rädd, samtidigt som en tredje måhända får impulser till aggressivitet och en fjärde en skev uppfattning om våldet i verkligheten. Allt tydligare visar forskningen också att flera typer av påverkan kan ske samtidigt hos samma person.

Det gäller även att klarlägga forskarens perspektiv. Alla människor är såväl "aktiva" som "passiva", dvs. dels handlar och har en avsikt med det de gör, dels styrs av omgivningens krav och av alla samhällsförändringar. Men har forskaren i sin undersökning kanske ändå lagt

tyngdpunkten mer på den första aspekten, på individer som aktiva och väljande subjekt som tolkar medieinnehållet på sina sätt, eller betonar forskaren mer den andra aspekten, att vi också utanför vår egen kontroll utsätts för påverkan av en mängd faktorer? Och ser forskaren vidare påverkan på ganska kort sikt eller över en längre period av flera år osv?

Spänningsupplevelser

Våld och död – liksom kärlek, hat, makt, ryktbarhet och pengar – är viktiga företeelser för människan och därför spännande. Särskilt spännande blir de om de framställs dramatiskt, dvs. som konflikter eller kamp med hot och hinder, och om de innebär att pröva var gränserna går, t.ex.trotsa något förbud eller visa vad mediepersonerna ytterst kan, vågar och tål. Formen – närbilder, hastiga vändningar, musik, ljud – och ljuseffekter – kan göra spänningen än starkare. Underhållningsvåld upplevs därför ofta som spännande.

En (av många) idéer som framförts om fascinationen inför underhållningsvåldet, är att människan i det moderna samhället inte – som i tidigare epoker – tillåts ge uttryck för sina sadistiska instinkter, varför detta behov alltmer skulle knytas till medievåldstittande.

Även om alla kanske inte vill hålla med om denna idé, är det otvivelaktigt så att människan har ett genuint behov av *spänning*. Hur stort detta är varierar hos samma individ från gång till annan. Men det är också olika stort hos olika individer. Barn och ungdomar (och säkert många vuxna) använder ofta medierna för att tillfredsställa spänningsbehovet. Ett skäl att välja action och liknande stimulans är att man har det tråkigt och monotont och söker sinnesretningar och starka känslor. Vidare är män och pojkar oftare spänningssökare än flickor och kvinnor. Ängsliga och/eller aggressiva individer tenderar också att söka upp spänningsdrama mer än andra. Ett skäl kan vara en – mer eller mindre omedveten – vilja att bearbeta egna inre spänningar och konflikter. Ett annat skäl kan vara en vilja att reducera sin ångest genom att vänja sig vid spänning.

Spänningsupplevelser vid medieanvändning utgör – ganska självklart – påverkan på kort sikt (under eller alldeles efter det att man tittar). Och forskningen om spänning har oftast som utgångspunkt den aktiva individens egna val och motiv. Det behöver dock inte betyda att

en bearbetning eller ångestreducering skulle vara den enda, eller den avgörande, inverkan från underhållningsvåldet. Det behöver inte ens betyda att bearbetning av inre spänningar och konflikter verkligen sker.

Negativ spänning – rädsla och ångest

Många barn, ungdomar och vuxna tycker om att bli *lite* rädda när de använder massmedier. Denna önskeskräck eller skräckblandade förtjusning är egentligen en stark form av vad som hittills kallats spänning. När denna positiva spänning blir *alltför* stark slår den över i rädsla, negativ spänning.

Det innebär att många gånger är det samma typer av medieinnehåll som barn och ungdomar gillar därför att de är spännande, som samtidigt är skrämmande. När yngre barn blir rädda har det enligt föräldrarna lika ofta hänt vid barnprogram, t.ex.Astrid Lindgren-serier, som vid vuxenprogram. Resultaten förklaras av att småbarn tittar mer på barnprogram än vuxenprogram och oftast utan vuxet sällskap. Dessutom har mindre barn lättare att identifiera sig vid barn- än vid vuxenprogram; de TV-inslag som yngre barn blir rädda för är framför allt när barn och djur hotas av vuxna, av obehag och fara eller behandlas illa. Rädsla vid barnprogram tycks dock inte så stark och går oftare över än rädsla vid vuxenprogram. De vuxenprogram som skrämmer yngre barn är framför allt fiktionprogram och -filmer med våld.

Barn i skolåldern blir knappast rädda vid barnprogram utan mest vid underhållningsfiktion (sällan vid nyheter och faktaprogram). De inslag i fiktionen som skrämt, är huvudsakligen olika typer av våldsutövande men även maskerade figurer, ödesmusik, mörker, kusliga miljöer m m. Majoriteten skolbarn och ungdomar har också blivit skrämda av vålds- och skräckvideo. Också då motivet att se våld och skräck är att visa sig tuff, har man många gånger blivit rädd.

Rädslan har också givit upphov till negativa följder. Allvarligare symtom – nervositet, mardrömmar, sömnbesvär och ångesttendenser infinner sig inte sällan. Detta gäller oftare de mer ängsliga och känsliga och de som inte har någon att prata med, men även mer harmoniska barn och ungdomar.

Det är inte generellt så att små barn oftare blir rädda än äldre barn och ungdomar. Visserligen lär man sig med åren att bemästra vissa sorters rädslor men nya tillkommer. Och även vuxna kan upppleva obehag och rädsla vid medieinnehåll. Bortsett från mer omedelbara skrämseleffekter vid underhållningsfiktion kan våldsinslag i både fiktion och nyheter leda till överdriven rädsla och oro för t.ex.väskryckning och våldtäkt (se vidare nedan). Det är viktigt att bearbeta medierädsla genom samtal med andra personer och saklig motinformation.

Forskningen om dessa typer av medierädsla utgår – ganska självklart – ifrån att individer mer ofrivilligt utsätts för påverkan, och forskningen har gällt påverkan på både kort och lång sikt. Men dessa forskningsresultat och detta perspektiv är inte oförenliga med den motsatta utgångspunkten att individen är aktiv och av olika skäl själv söker spänningsupplevelser. Rädsloresultaten är inte heller oförenliga med andra typer av påverkan (t.ex.felaktiga föreställningaer om våld, tillvänjning eller aggression – se nedan).

Positiv rädsla – kontroll, identitetssökande, grupptillhörighet

Medierädsla kan också ha positiva följder, t.ex.när den får tittaren att skydda sig från och motarbeta verkliga yttre faror, såsom olyckor, anfall och maktövergrepp.

Man kan även tänka sig att rädsloupplevelser vid våldstittande – på liknande sätt som spänningsupplevelser – bidrar till att befria tittaren från verklig ångest inombords. Eller att den lyfter upp omedvetna och tabubelagda konflikter och problem till ett mer medvetet plan, som sedan medieinnehållet eller tittaren själv bearbetar på ett indirekt sätt. Hos ungdomar kan t.ex.tittande på skräckfilmer tänkas innebära en bearbetning av kroppsliga och erotiska pubertetskriser, känslan av isolering, maktlöshet mot vuxna/skola eller hat- och hämndkänslor.

Dessa teorier härrör från Aristoteles idéer om den grekiska tragedin (s k katharsis=rening), Bettelheims uppfattning om de gamla folksagorna, liksom psykoanalysen. Några empiriska data som stödjer att sådana katharsiseffekter av medierädslan skulle vara det enda eller avgörande inflytandet finns emellertid inte. Vissa resultat tyder också på att en bearbetning och lättnad av det fiktiva medievåldet tycks ske

endast för särskilt fantasifulla personer, medan flertalet har kvar den negativa spänning underhållningsvåldet ledde till.

Ytterligare positiva aspekter av medieskräck kan gälla själva *akten* att se på våldet, t.ex.att man genom tittandet får ökat självförtroende och kontroll. Att se på hemskheter kan vara ett sätt för den som är liten och rädd att mentalt, i den trygga soffan, förbereda sig för ruskigheter ute i världen och i framtiden och vänja sig att bemästra sin rädsla.

Våldstittandet kan även medverka i identitetssökandet och vuxenblivandet. Det faktum att en pojke och en flicka ser en skräckfilm tillsammans kan t.ex.underlätta könsrollssocialisationen. Flickan "får rätt" att luta sig mot pojken, medan hon säger "Usch, vad läskigt", och pojken "får rätt" att lägga armen om flickan, medan han svarar "Det är inte så farligt". Att se på skräck- och våldsvideo i killgänget har på liknande sätt visat sig delvis vara ett manlighetstest. Och de tonårspojkar som är mer insatta i actionvideos, kan genom sina kommentarer under tittandet om hur filmen bör förstås och tolkas, upprätthålla sin ledande position i gruppen och utöva kontroll över sina mindre erfarna kamrater.

Medievåldstittandet kan också betyda protest och motstånd mot skola och föräldrar i tonåringars frigörelseprocess. Det förhållandet att somliga inte trivs i skolan och inte uppmuntras där, har visat sig vara en orsak till att de söker sig till av vuxenvärlden icke accepterade medieformer och i stället stärker sin identitet och gruppgemenskap i en motkultur.

Som framgår ser den här typen av forskning – som dels varit mer kortsiktig, dels mer långsiktig – tittarna som aktiva individer, för vilka våldstittande har olika innebörder i olika sammanhang. Men återigen – varken perspektivet eller resultaten är oförenliga med andra typer av påverkan (varken för samma eller för olika tittare).

Skeva normer och värderingar

Rimligtvis bör en del både verklighetstroget och dramatiskt framställt medievåld, som förklarar och motiverar våldets orsaker och följder, bidra till realistiska föreställningar om våldet i verkligheten och demokratiska normer och värderingar. Forskningen om medievåldets mer kognitiva påverkan tycks dock uteslutande ha inriktat sig på att

leta efter oönskade följder, dvs. sett individen som mer påverkad av omgivningen. Denna forskning har gällt påverkan på både kort och lång sikt.

Tittande på fiktivt underhållningsvåld ger förstås i största allmänhet tankar, idéer och fantasier om våld (vilket dock inte behöver ses som negativt). Viss forskning tyder vidare på att man kan förstärkas i sina normer och värderingar att aggressivt beteende är ett adekvat medel att lösa konflikter.

Det tycks också vara så att vissa grupper barn, ungdomar och vuxna på grund av tittande på underhållningsvåld – och även på mer sensationellt nyhetsvåld – får felaktiga föreställningar om våldet i verkligheten. Exempelvis kan tittandet leda till att man överskattar antalet mord, inbrott och rån i samhället, eller till att man tror att ungdomsvåldet är mer omfattande än det faktiskt är (varvid många glömmer det faktum att våldet främst utövas av män i 30–40-årsåldern). Överskattningen ger i sin tur upphov till rädsla hos tittaren att själv råka ut för våld, gå ensam i parker efter mörkrets inbrott osv.

Sådan felaktigt grundad rädsla kan vidare *tänkas* leda till högre rop på lag och ordning och ökat beroende av auktoriteter. Den kan också på oriktiga grunder legitimera flera polisingripanden, invandrarfientlighet och benägenhet till statlig kontroll som förelegat redan före mediernas skennyheter.

En annan fråga – men här saknas forskning – är om barn och ungdomar (och vuxna) genom att se våld på TV, film och video får bristande förståelse för hur allvarliga följderna av slag och sparkar kan vara. Av samtliga barn och unga är det ytterligt få som skadas akut i de slagsmål som alltid funnits och kommer att finnas. Men dessa få fall tycks bli råare och barnen har vid intervjuer inte haft möjliga konsekvenser klara för sig.

Inte heller resultaten om inflytande på föreställningar, normer och värderingar står i konflikt med forskning om andra följder av medievåldstittande.

Avtrubbning, tillvänjning, likgiltighet – på ont och på gott (?)

Medför våldstittande en emotionell och kognitiv avtrubbning (minskad spänning, minskad rädsla, minskade spärrar gentemot våld) som gör oss likgiltiga och just därför mer och mer tolererar våld som ett adekvat medel att lösa konflikter?

Ett flertal undersökningar har visat att både barn, ungdomar och vuxna vänjer sig vid underhållningsvåldet, så att samma typ av program och filmer med tiden ger upphov till minskad spänning och minskad rädsla – toleranströskeln stiger alltså.

Däremot finns inte någon gedigen forskning som verkligen bekräftar att detta skulle påverka vår uppfattning och handlingsbenägenhet gentemot våldet i samhället, så att vi skulle känna allt mindre avsky mot den som utövar våldet, allt mindre medlidande med den som utsätts för det och likgiltigt avstå från att ingripa. Ett antal s k laboratorieundersökningar har gjorts med mindre barn, men sådana studier går inte med säkerhet att generalisera till verkliga livet.

Den magra forskningen om tillvänjning vid medievåldet har – som framgår – mest sett individen som mer passiv och påverkad. Hypotesen har framförts att det just är denna tillvänjning vid underhållningsvåldet som banar vägen för ökad aggression, men empiriskt underlag saknas.

Samtidigt har dock forskare med den motsatta utgångspunkten framfört, att "avtrubbningen" eller "likgiltigheten" är något som tittaren aktivt och medvetet försöker uppnå. Han eller hon vill kanske få ökad kontroll över eller distansera sig från obehagliga upplevelser av medievåldet, lära sig bemästra eventuella möten med verkligt våld eller framstå som tuff i ungdomsgänget (jfr ovan under positiv rädsla). Inte heller ett sådant antagande strider mot de andra typer av påverkan som hittills presenterats.

Konstruktiv och destruktiv aggression

Särskilt bland yngre barn är medielekar mycket vanliga och vissa är inspirerade av medievåldet. Det kan t.ex. gälla att vara tuff och slåss, göra karatesparkar eller "leka gatuvåld". Delvis ändras också *sättet* att vara tuff, slåss osv. i och med att medieinnehållet förändras. Denna

lek, som ofta är ren imitation, märks särskilt hos pojkar. Ofta är det fråga om kortsiktiga impulser och till en del verkar imitationen bearbetande – barnen måste få utlevelse för sina intryck (som ibland är rädsloupplevelser) för att reducera spänningen. Men sker imitationen ofta, kan den också fungera som en inlärande socialisationsfaktor.

Även om imitation kraftigt avtar med åldern, bl.a. eftersom det är de yngre barnen som uttrycker sig mest med kroppsspråk, kan det ibland ske att även äldre barn, ungdomar och vuxna kopierar medievåld, som ett "tips" hur något skulle kunna utföras. Forskningen är enig om att medierna i dessa fall är "droppen" och inte orsaken till aggressionen som sådan.

När man talar om aggression menar man dock egentligen inte imitation utan handlingar som föregås av känslor och/eller tankar som mer eller mindre införlivats av individen. Liksom imitation är även aggression en dubbelbottnad företeelse.

Å ena sidan kan aggression*supplevelser* vid medievåld (liksom spännings- och rädsloupplevelser) ibland antas vara av bearbetande (katharsis-)typ, dvs. att tittandet fungerar som en ställföreträdande symbolisk upplevelse med viss efterföljande befrielse från den aggression som tittaren hade redan innan. Men forskningen ger varken empiriskt stöd för att detta ofta sker, eller för att detta skulle vara den enda eller avgörande påverkan av underhållningsvåldet. Rimligen kan katharsisupplevelser också finnas, fastän de inte neutraliserar andra inflytanden eller inte är de vanligaste inflytandena.

På den positiva sidan bör också understrykas att aggressiva *handlingar* i sig ibland kan vara något konstruktivt, ifall de innebär att t.ex. angripa missförhållanden i samhället, att försvara sig mot personligt förtryck eller att kanalisera aggressiva känslor i meningsfulla aktiviteter.

Å andra sidan finns forskning – vid det här laget mycket sådan – som visar att underhållningsvåld åstadkommer, eller ökar, (destruktiv) aggression på såväl kort som lång sikt. (Det är fysisk aggression som studerats, något som redan från början finns mer hos pojkar än hos flickor och mer hos personer som tillhör arbetarklassen än personer som tillhör medelklassen. Viktigt i fortsatta studier är därför att även ta upp verbalt förtryck och maktkamp i form av individuell konkurrens, prestation och självhävdelse på andras bekostad, som antagligen är vanligare i medelklassen.)

Undersökningarna visar att medievåld orsakar fysisk aggression hos en liten grupp barn och ungdomar (även vuxna) och det är också fråga om en liten del av deras aggression – på sikt högst 5–10 procent. Minst 90–95 procent av aggressionen beror på andra faktorer: barnens och ungdomarnas personlighet och tidigare aggression, familje- och kamratförhållanden, en skola där man inte finner sig tillrätta och där ens kapacitet inte uppmuntras osv. Medierna spelar en bidragande roll och kommer in som en förstärkning i ett syndrom av andra förhållanden som således spelar större roll för aggressionen.

Vidare tyder dessa undersökningar på ett ömsesidigt orsakssamband, en cirkeleffekt: det är både så att mer aggressiva barn och ungdomar söker sig till underhållningsvåld och så att underhållningsvåldet förstärker aggressionen. Och i denna växelverkan tycks alltså det senare orsakssambandet vara den starkaste faktorn.

Däremot har forskningen inte kunnat fastställa något mätbart orsakssamband mellan underhållningsvåldet och vålds*brott*. Mediernas bidrag till starkt våld blir så försvinnande obetydligt att andra orsaksfaktorer helt tar överhanden: Föräldra-, kamrat- och skolförhållanden, vistelse i vissa miljöer där droger och alkohol ingår, en samhällsutveckling där tillfällen till brott ökar, genom bl.a. minskad kontroll av enskilda individer, bilism och ett överflöd av varor.

Även om några forskare betonat att aggression i vissa fall kan vara något konstruktivt (och att forskningen kan ha haft en skev syn på aggression), har den kort- och långsiktiga aggressionsforskningen sammanfattningsvis främst haft utgångspunkten att individen mer passivt utsätts för destruktiv påverkan.

Flera samband mellan å ena sidan spänningsupplevelser, rädsla, föreställningar, normer och värderingar samt tillvänjning och å andra sidan aggression har också antingen framkommit i undersökningarna eller varit föremål för antaganden. Resultaten om olika typer av inflytanden från medievåldet behöver alltså inte heller i fråga om aggression stå i motsatsställning till varandra.

Avslutande ord

I denna genomgång har påverkan av det manifesta fysiska våldet i rörliga bilder tagits upp, men det är viktigt att framhålla att andra typer av medieinnehåll kan ha liknande inverkan. Man kan exempelvis

fråga sig ifall det myckna fiktionutbudet och den nu alltmer utbredda reklamen, med sin framställning av glamorösa eller glättiga livsstilar, kan tänkas bidra till ökade förväntningar, frustration – och därmed aggression – i samhället. (Det är ju inte alla förunnat att själva uppnå en motsvarande tillvaro.) Även inbyggt i det västerländska underhållningsvåldet finns normer och värderingar om att äga och konsumera, för morden begås nästan enbart i syfte att komma åt pengar eller saker – inte av hat, kärlek eller politisk passion.

Ytterligare en viktig fråga rör det faktum att stora befolkningsgrupper är underrepresenterade i medieutbudet – barn, gamla, kvinnor, arbetarklass och minoritetsgrupper. Ett sådant kulturellt förtryck kan tänkas bidra till dåligt självförtroende hos motsvarande tittargrupper och därmed accepterande av de redan dominerande gruppernas rätt att fortsätta inneha makt och utöva destruktiv aggression. En sådan symbolisk "utplåning" av olika befolkningsgrupper finns även latent i själva underhållningsvåldet. De som relativt sett oftast utövar våldet är de som är överrepresenterade i medieutbudet allmänt, medan de som relativt sett oftast är offer för våldet är de grupper som är underrepresenterade. Våldsutövandet i medierna återspeglar alltså på ett övergripande plan samhällets makthierarki.

En helt annan sak, minst lika viktig, fråga är vilka omständigheter i samhället som ger upphov till våldsinslagen i massmedierna.

Våldsskildringsrådet har tidigare publicerat följande skrifter

1. Mediekunskap i skolan. Vad vet vi? Vad gör vi? Karin Stigbrand 1991.

2. Om datorspel. Kai Honkonen och Magnus Rehn. 1991. Omtryckt och något utvidgad 1992.

3. Min syn på våldet i bildmedierna. Reflektioner av sju riksdagsledamöter. 1992. Redaktör: Richard Lagercrantz

4. Konsumentinformation om videogram – Finns den? Ann Katrin Agebäck. 1992.

5. Om Medieverkstäder, Lokal-TV och annat... Nya sätt att pruducera, utbilda och tänka. Antologi 1993. Redaktör: Karin Stigbrand

6. Kontroll, granskning och CENSUR av FILM, en nordisk inventering – med utblickar även mot andra länder. Redaktör: Richard Lagercrantz

Skrifterna kan beställas på Våldsskildringsrådets sekretariat Malmtorgsgatan 5, 103 33 Stockholm. Tel 08/763 3013 eller 763 3021.

KUNGL. BIBL.
1993-06-02
STOCKHOLM

Statens offentliga utredningar 1993

Kronologisk förteckning

1. Styrnings- och samarbetsformer i biståndet. UD
2. Kursplaner för grundskolan. U.
3. Ersättning för kvalitet och effektivitet.
   – Utformning av ett nytt resurstilldelningssystem för grundläggande högskoleutbildning. U.
4. Statligt stöd till rehabilitering av tortyrskadade flyktingar m. fl. S.
5. Bensodiazepiner – beroendeframkallande psykofarmaka. S.
6. Livsmedelshygien och småskalig livsmedelsproduktion. Jo.
7. Löneskillnader och lönediskriminering.
   Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. Ku.
8. Löneskillnader och lönediskriminering. Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. Bilagedel. Ku.
9. Postlag. K.
10. En ny datalag. Ju.
11. Socialförsäkringsregister. S.
12. Vårdhögskolor
    – kvalitet – utveckling – huvudmannaskap. U.
13. Ökad konkurrens på järnvägen. K.
14. EG och våra grundlagar. Ju.
15. Svenska regler för internationell omfördelning av olja vid en oljekris. N.
16. Nya villkor för ekonomi och politik – ekonomikommissionens förslag. Fi.
16. Nya villkor för ekonomi och politik – ekonomikommissionens förslag. Bilagor. Fi.
17. Ägandet av radio och television i allmänhetens tjänst. Ku.
18. Acceptans Tolerans Delaktighet. M.
19. Kommunerna och miljöarbetet. M.
20. Riksbanken och prisstabiliteten. Fi.
21. Ökat personval. Ju.
22. Vad är ett statsråds arbete värt? Fi.
23. Kunskapens krona. U.
24. Utlänningslagen – en partiell översyn. Ku.
25. Sociala åtgärder för jordbrukare. Jo.
26. Handläggningen av vissa säkerhetsfrågor. Ju.
27. Miljöbalk. Del 1 och 2. M.
28. Bankstödsnämnden. Fi.
29. Fortsatt reformering av företagsbeskattningen. Del 2. Fi.
30. Rätten till bistånd inom socialtjänsten. S.
31. Kommunernas roll på alkoholområdet och inom missbrukarvården. S.
32. Ny anställningsskyddslag. A.
33. Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG. Jo.
34. Förarprövare. K.
35. Reaktion mot ungdomsbrott. Del A och B. Ju.
36. Lag om totalförsvarsplikt. Fö.
37. Justitiekanslern. En översyn av JK:s arbetsuppgifter m.m. Ju.
38. Hälso- och sjukvården i framtiden – tre modeller. S.
39. En gräns för filmcensuren. Ku.

Statens offentliga utredningar 1993

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

En ny datalag. [10]
EG och våra grundlagar. [14]
Ökat personval. [21]
Handläggningen av vissa säkerhetsfrågor. [26]
Reaktion mot ungdomsbrott. Del A och B. [35]
Justitiekanslern. En översyn av JK:s arbetsuppgifter m.m. [37]

Utrikesdepartementet

Styrnings- och samarbetsformer i biståndet. [1]

Försvarsdepartementet

Lag om totalförsvarsplikt. [36]

Socialdepartementet

Statligt stöd till rehabilitering av tortyrskadade flyktingar m. fl. [4]
Bensodiazepiner – beroendeframkallande psykofarmaka. [5]
Socialförsäkringsregister. [11]
Rätten till bistånd inom socialtjänsten. [30]
Kommunernas roll på alkoholområdet och inom missbrukarvården. [31]
Hälso- och sjukvården i framtiden – tre modeller. [38]

Kommunikationsdepartementet

Postlag. [9]
Ökad konkurrens på järnvägen. [13]
Förarprövare. [34]

Finansdepartementet

Nya villkor för ekonomi och politik – ekonomikommisionens förslag. [16]
Nya villkor för ekonomi och politik – ekonomikommisionens förslag. Bilagor. [16]
Riksbanken och prisstabiliteten. [20]
Vad är ett statsråds arbete värt? [22]
Bankstödsnämnden. [28]
Fortsatt reformering av företagsbeskattningen. Del 2. [29]

Utbildningsdepartementet

Kursplaner för grundskolan. [2]
Ersättning för kvalitet och effektivitet.
– Utformning av ett nytt resurstilldelningssystem för grundläggande högskoleutbildning. [3]
Vårdhögskolor
– kvalitet – utveckling – huvudmannaskap. [12]
Kunskapens krona. [23]

Jordbruksdepartementet

Livsmedelshygien och småskalig livsmedelsproduktion. [6]
Sociala åtgärder för jordbrukare. [25]
Åtgärder för att förbereda Sveriges jordbruk och livsmedelsindustri för EG. [33]

Arbetsmarknadsdepartementet

Ny anställningsskyddslag. [32]

Kulturdepartementet

Löneskillnader och lönediskriminering.
Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. [7]
Löneskillnader och lönediskriminering. Om kvinnor och män på arbetsmarknaden. Bilagedel. [8]
Ägandet av radio och television i allmänhetens tjänst. [17]
Utlänningslagen – en partiell översyn. [24]
En gräns för filmcensuren. [39]

Näringsdepartementet

Svenska regler för internationell omfördelning av oljaa vid en oljekris. [15]

Miljö- och naturresursdepartementet

Acceptans Tolerans Delaktighet. [18]
Kommunerna och miljöarbetet. [19]
Miljöbalk. Del 1 och 2. [27]